

Delningsekonomi

För ökad trygghet?

Tolv europeiska exempel
med social förankring och
gemensamt ägande i fokus

Elisabeth Dalholm Hornyánszky
August Nilsson

Delningsekonomi – för ökad trygghet?

Tolv europeiska exempel med social förankring och gemensamt ägande i fokus

Innehåll

Förord	6
Sammanfattning	8
Bakgrund	10
Arbetsätt	14
Delningsekonomi som begrepp och fenomen	16
Fyra ansatser för delningsekonomi	18
A. Lokal energi	20
Hammarby Sjöstad 2.0	22
Energikooperativet Zonedorpen	26
Energikooperativet Grunneger Power	28
Sammanfattande diskussion	30
B. Hållbar stadsutveckling	32
Bostadskooperativet Kalkbreite	34
Den hållbara stadsdelen Sege Park med Röda oasen	38
Bofællesskapet Broen	42
Kulturkvarteret Aegidienhof	44
Sammanfattande diskussion	46
C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden	48
Röstånga Tillsammans & Röstånga Utvecklings AB (svb)	50
Föreningen BobenOp Klima- und Energiewende	54
Sammanfattande diskussion	56
D. En hållbar livsstil	58
Andelssamfundet i Hjortshøj	60
Bofællesskapet Munksøgård	64
Ekobyn Sieben Linden	68
Sammanfattande diskussion	70
Delandets former, förutsättningar och bidrag till en trygg stad och landsbygd	72
Vad är trygghet?	74
Delande och trygghet i studiens exempel	76
Delandets potential: Möjlighet att bidra till tryggare städer och livsmiljöer?	78
Referenser	80
Casens webbplatser	82
Bildförteckning	83
Appendix A: Intervjuer och studiebesök	84
Appendix B: Frågeguide vid intervjuer	85

Grafisk form: Viktor Edvardsson

ISSN: 1654-2649

ISBN: 978-91-976877-5-1

Med stöd från Riksbyggens Jubileumsfond

Förord

Lund och Malmö, mars 2023

Den trygga staden och framtidens delningsekonomi är teman som ligger i tiden och som innehåller många utmaningar. En av utmaningarna är att definiera och förstå vad som avses med delningsekonomi och hur en delning av resurser kan medverka till att skapa en trygg stad. Denna skrift beskriver och diskuterar några existerande ansatser för delningsekonomi med utgångspunkt i erfarenheter från ett antal bostads- och utvecklingsprojekt. De har alla haft en uttalad ambition att bidra till ett mer hållbart samhälle genom delande av lokaler, energiproduktion eller tjänster. I vilken utsträckning delningsekonomi kan bidra till en tryggare boende- och stadsmiljö är inte lätt att fastställa i en så här begränsad studie, men vi diskuterar detta mot bakgrund av annan forskning inom området.

Studien och skriften har tillkommit genom ett stipendium från Riksbyggens Jubileumsfond och grundar sig på litteraturstudier, studiebesök och intervjuer med verksamhetsansvariga och boende i tolv projekt i Sverige, Danmark, Tyskland, Nederländerna och Schweiz. Målsättningen har varit att utforska olika former av delningsekonomi – deras innehåll, inriktning, omfattning och organisations- och förvaltningsformer – samt att analysera deras potential för att skapa social gemenskap och trygghet.

Vi har även haft ambitionen att undersöka hur behoven av delningsekonomi påverkas av den rumsliga kontexten, det vill säga vilka behov som förekommer i stads- eller landsbygdsmiljö, i ett större geografiskt område som en stadsdel,

ett mindre samhälle respektive i ett bostads-kvarter eller enskilt bostadshus. En annan fråga som vi har ställt oss är vad det innebär att introducera delande i en befintlig miljö respektive i samband med planeringen av en ny stadsdel eller ett nytt bostadsområde.

Under arbetets gång har även andra frågor aktualiserats, till exempel hur denna typ av projekt finansieras eller på andra sätt stöts av samhällets institutioner och ideella organisationer, på vilka sätt medborgare engageras och får möjlighet att påverka sitt boende och sin livsstil samt vilka förutsättningar och samhällsaktörer som är betydelsefulla för att förverkliga den här typen av processer.

Slutligen vill vi framhålla värdet i att jämföra svenska och utländska exempel. Vi tror att flera av de europeiska erfarenheterna som lyfts fram i rapporten skulle kunna berika svensk samhällsplanering och lokal utveckling med nya koncept för lokal energiförsörjning, hållbar stadsutveckling, integration och en hållbar livsstil.

Vi vill tacka Riksbyggens Jubileumsfond för att vi har fått möjlighet att utforska några intressanta nutids- och framtidsprojekt. Vi vill också tacka Glokala Folkbildningsföreningen för publiceringen av rapporten, och Viktor Edvardsson för arbetet med dess grafiska form.

Vår förhoppning är att vår skrift ska inspirera professionella aktörer, kommunala tjänstepersoner, politiker och medborgare till att vidareutveckla och konkretisera tankarna kring delningsekonomi för sig själva och för andra.

Om författarna

Elisabeth Dalholm Hornyánszky är arkitekt och var under perioden 1976–2022 verksam som lärare och forskare vid Lunds universitet. Hon har i första hand intresserat sig för demokratifrågor, hållbar stadsutveckling och experimentbostäder och ansvarat för många forsknings- och utvecklingsprojekt i samverkan med medborgare, kommuner och företag.

August Nilsson är utbildad statsvetare och har sedan 2009 arbetat vid Glokala folkhögskolan i Malmö, i första hand med kurser inom samhälls-entreprenörskap och projekt för att stödja omställningen till en mer hållbar ekonomi. Han är även ordförande i föreningen Idéburen utveckling som stödjer gräsrotsdrivna initiativ för lokal utveckling i Skåne.

Sammanfattning

Kan delningsekonomi bidra till en tryggare stad, och vilka former av delande finns det idag som kan medverka till att skapa en sådan trygghet? Det är några av de frågor som diskuteras i denna studie. Människor har i alla tider delat saker med varandra, men delande och delningsekonomi har under senare tid fått ny aktualitet genom att de blivit begrepp som förknippas med hållbar utveckling och speciellt utvecklingen av hållbara städer. En allmän definition av delningsekonomi är möjligheten att hyra, dela eller låna saker istället för att äga dem själv, och i detta ingår även möjlighet att ta del av tjänster eller byta respektive ge bort saker. De senaste tio åren är det i första hand delande som baseras på de möjligheter som avancerad teknikutveckling erbjuder som har fått uppmärksamhet – med fokus på den resursbesparande aspekten av delande, utan något tydligt socialt motiv.

I utvecklingen av koncept för hållbara städer har det offentliga stadsrummet länge stått i fokus och närvaro av människor har bedömts vara en betydelsefull faktor när det gäller att skapa trygghet i staden. Trygghet associeras i detta sammanhang vanligtvis med risken för att utsättas för brott. Men trygghet är även en social aktivitet som skapas tillsammans med andra och som förutsätter tillit till samhället och det sociala sammanhang som vi tillhör. Den skapas när människor känner geografisk tillhörighet och identifierar

sig med sitt bostadsområde, sin stadsdel eller sitt lokalsamhälle – och känner ansvar för både platsen och de människor som vistas där.

Mot bakgrund av studiens syfte – att undersöka hur delande kan bidra till tryggare stads- och landsbygdsmiljöer – har vi valt att studera exempel som delvis går bortom den gängse definitionen av delningsekonomi där det oftast är individers delande som står i centrum. Genom att granska tolv case, exempel på utvecklingsinitiativ i stads- och landsbygdsmiljöer i Sverige, Danmark, Nederländerna, Tyskland och Schweiz, vill vi synliggöra olika sätt att använda delande för att öka trygghet och samtidigt bidra till en hållbar samhällsförändring. Det sker genom gemensam organisering utifrån den lokala platsen – en stadsdel, ett kvarter, en by eller en bygd – och kan bli en utvecklingsplattform där medborgares engagemang och idéer uppmuntras, vidareutvecklas och sprids till andra platser. I den meningen kan sådana initiativ ses som laboratorier för hållbar utveckling där nya visioner och målsättningar formuleras, prövas och utvecklas i praktiken.

I casen vi har undersökt sker organisering av delande gemensamt, vilket knyter an till den bild som ges i Boverkets skrift (2020) av hur delande kan komma att utvecklas såväl i stadsrum som i glesbygd. De utgör även exempel på en vidare tolkning av trygghetsskapande där människors inflytande

och civilsamhällets ansvarstagande ingår som viktiga komponenter. Genomgående är visionen att gemenskapen ska öka genom att olika resurser delas – energi, lokaler, fastigheter, utemiljöer, stadsrum, odlingar, verksamheter, tjänster och även kunskap och kompetens. Tonvikten ligger inte på ett delande som möjliggörs av digitala gränssnitt, men ofta används någon form av digital kommunikation och i några fall är också tekniska system viktiga.

I den här skriften beskrivs även olika organisationsformer för delande. Målsättningen för samtliga case är att få självständig ekonomisk bärkraft och en långsiktighet bortom de tillfälliga projektmedel som ofta utgör de finansiella förutsättningarna i starten. Flera av dem, särskilt de utländska exemplen, har valt en kooperativ förvaltningsform och representerar den kooperativa förnyelse inom bostadsbyggande och energiförsörjning som under de senaste decennierna har ägt rum i Europa.

Det finns inte bara variation i vilka resurser som delas utan även i motiven för att dela. I några av casen är det främst praktiska och ekonomiska skäl som dominerar, exempelvis i de nederländska energikooperativen, där energiomställningen från gas och annan fossil energi sker med en uttalad jämlikhetsambition om att kunna erbjuda alla i bygden rimliga elpriser. För projekten som beskrivs i avsnittet *Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden* är

det kontrollen över lokal utveckling och frågor som har betydelse för det egna livet som är viktiga motiv. I andra case är det ideologiska överväganden som är den huvudsakliga drivkraften. Där är målet att skapa utrymme för en annorlunda, mer hållbar livsstil eller att omsätta visioner om en hållbar framtid i nya koncept för hållbart stadsbyggande som till exempel i de danska semi-urbana projekten eller i de schweiziska bostadsprojekten.

De utländska casen tillför även nya perspektiv som vi kan lära av i Sverige. Dels visar de på betydelsen av en samhällsstödd struktur som underlättar och inspirerar till att den här typen av projekt genomförs, dels utgör de exempel på hur kooperativa och allmännyttiga bostadsföretag kan vara viktiga medaktörer och bidra till ökad integration och nya finansieringsformer. En mer detaljerad beskrivning av detta görs i rapportens avslutande avsnitt.

Bakgrund

Delningsekonomi är ett begrepp som förknippas med en hållbar utveckling. En allmän definition är enligt Wikipedia möjligheten att hyra, dela eller låna saker istället för att äga dem själv, och i detta ingår även möjlighet att ta del av tjänster eller byta respektive ge bort saker. Denna typ av delningsekonomi är ingen ny företeelse och bygger ofta på fysisk närhet, det vill säga att man i sitt bostadshus eller närområde har tillgång till gemensamma lokaler eller andra faciliteter och där motivet för samnyttjande inte enbart är ekonomiskt utan även förväntas ge socialt mervärde.

En mer specifik definition av delningsekonomi är en typ av tjänster där privatpersoner eller organisationer via digitala plattformar har möjlighet att dela med sig av sina tillgångar – fordon, boende, kunskap, verktyg och annat – ideellt eller i utbyte mot pengar (Sjöberg & Andrén, 2018). Denna typ av delningsekonomi baseras på de möjligheter som avancerad teknikutveckling erbjuder samtidigt som den främst fokuserar på den resursbesparande aspekten av delande och inte har något tydligt socialt motiv.

Båda typerna av delningsekonomi har aktualiserats i samband med utvecklingen av hållbara städer där resurshushållning och innovativ teknikutveckling är viktiga inslag. De innehåller båda möjligheter att möta nya behov som uppstår genom målsättningen att hitta nya kollektiva lösningar, reducera transporter med mera, men skapar också nya frågeställningar

när det gäller exempelvis ansvar, säkerhet och tillgänglighet. Däremot saknas kunskap om hur olika tillämpningar av delningsekonomi påverkar stadens användning och struktur.

Det finns en relativt lång erfarenhet av fysiskt delande i bostadsområden och deras närområden medan den digitala formen av delningsekonomi är ny och dess konsekvenser delvis okända. Hittills har den använts för några få typer av aktiviteter och tjänster som bil- och cykelpooler, försäljning eller byte av varor. Hur delningsekonomi påverkar social gemenskap och tryggheten i bostadsområden och offentliga miljöer är utifrån befintlig forskning inte känt. Andra obesvarade frågor gäller delandets innehåll, organisation samt ägande- och förvaltningsformer. Vilka typer av delande efterfrågas lokalt i ett bostadsområde och vilka kan vara attraktiva för människor som bor på annat håll? Vad kan delande få för konsekvenser för stad respektive landsbygdssamhällen? Vilka typer av tjänster bör delas digitalt respektive fysiskt? Vilka ägande- och förvaltningsformer ger mervärden i form av social gemenskap? Vilka typer av verksamheter har potential att ersätta kommersiella mötesplatser?

Eftersom ambitionen för denna studie har varit att utforska sambanden mellan delande och trygghet har vi valt att låta det fysiska delandet hamna i förgrunden medan det digitala har fått stå tillbaka. Anledningen är att vi menar att det fysiska mötet mellan människor är en väsentlig faktor för att skapa social gemenskap och trygghet, ett ställningstagande som har stärkts under arbetets gång genom att flera av de personer vi har mött och intervjuat har framhållit vikten av fysiskt delande medan de har betraktat digitalt delande som mindre relevant när det gäller trygghet.

Vi har valt ut tolv case som ger en bredd och olika perspektiv på vad delningsekonomi kan vara, med nedslag i Sverige, Danmark, Tyskland, Nederländerna och Schweiz. Casen har grupperats under fyra teman.

Grupperingen är inte alltid självklar eftersom flera av casen har en bred ansats som rymmer flera av ovanstående teman, men kriteriet för tematillhörighet är vad vi uppfattar som den centrala inriktningen i respektive case.

A. Lokal energi

Hammarby Sjöstad 2.0 (Stockholm)

Energikooperativet Zonnedorpen (Nederländerna)

Energikooperativet Grunneger Power (Nederländerna)

B. Hållbar stadsutveckling

Bostadskooperativet Kalkbreite (Schweiz)

Sege Park med Röda oasen (Malmö)

Bofællesskapet Broen (Danmark)

Kulturkvarteret Aegidienhof (Tyskland)

C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden

Röstånga Tillsammans & Röstånga Utvecklings AB (svb) (Skåne)

BobenOp Klima- und Energiewende (Tyskland)

D. En hållbar livsstil

Andelssamfundet i Hjortshøj (Danmark)

Bofællesskapet Munksøgård (Danmark)

Ekobyn Sieben Linden (Tyskland)

Arbetsätt

De bostadsprojekt och utvecklingsinitiativ som ingår i studien har valts med utgångspunkt i målsättningen att utforska vad delningsekonomi kan innebära i staden respektive på landsbygden. De har även valts för att få en bredd i delandets huvudsakliga inriktning, det vill säga lokal gemensam energiförsörjning, gemensamma faciliteter som lokaler och verksamheter, eller en medveten önskan att skapa ett hållbart samhälle genom att möjliggöra en hållbar livsstil med delande som viktigt inslag.

Studiens underlag utgörs av litteraturstudier, studieresor och intervjuer. Litteraturstudierna omfattar vetenskapliga artiklar, information från internet och skriftliga underlag som förmedlats

av personer som vi har träffat i samband med studieresorna.

Intervjuerna genomfördes i samband med studiebesöken eller digitalt, och deras innehåll och frågeställningar varierade något beroende på casets karaktär samt den intervjuades roll i det aktuella projektet (se appendix B).

Studiebesök hos Zonedorpen, Nederländerna

Teman för intervjuerna var följande:

- Nuvarande verksamheter med delande av olika former av resurser
- Organisations- och förvaltningsformer för delande och erfarenheterna av dessa
- Resurser som görs tillgängliga fysiskt respektive digitalt
- För- och nackdelar med fysiskt respektive digitalt delande
- Behovsstyrda (delande som bygger på människors behov lokalt) respektive samhällsstyrda verksamheter (bygger på samhällets målsättningar/beslut)
- Lösningar för ansvarstagande och tillgänglighet (vem som får tillgång till resurserna)
- Samverkan med andra aktörer
- Samband mellan delande, social gemenskap och trygghet
- Målsättningar och ambitioner för delande på kort respektive lång sikt, och utvecklingspotential för lokal delningsekonomi

Delningsekonomi som begrepp och fenomen

Delningsekonomi har som begrepp använts i drygt tio år för att beskriva initiativ där nya digitala plattformar möjliggör att dela, låna, hyra samt byta resurser och tjänster. Inte minst har det fått stor uppmärksamhet som något nytt och omvälvande genom tjänster som Airbnb:s och Ubers snabba utbredning. Människor har i alla tider delat saker med varandra, men en ny dimension är hur de tekniska plattformarna har möjliggjort delande mellan personer som är anonyma inför varandra, som inte tidigare haft några sociala kopplingar. Delningsekonomi har också setts rymma stor potential för att bidra i utvecklingen av mer hållbara städer, något som bland annat har kommit till uttryck i Sverige genom det nationella programmet Sharing Cities, där Umeå, Göteborg, Stockholm och Malmö har ingått mellan åren 2017 och 2021.

I en utredning från Finansdepartementet (SOU 2017:26) konstateras att delningsekonomi är en svårfångad företeelse som väcker mycket debatt och många frågor, vilket i sig är vanligt med nya företeelser, *”vars betydelse kan anas, men vars karaktär, utbredning, innebörd och effekter ännu är okända”*. Ett av utredningens resultat är en förteckning med ett sextiotal delningsekonomiska plattformar med olika typer av varor och tjänster. De representerar hyra eller lån av bostäder och fritidsbostäder, hyra, byte och lån av lös egendom (verktyg, maskiner, kläder, leksaker och fritidsutrustning) men även samåkning och tjänstetyper som barnpassning,

trädgårdsarbete, städning, datorhjälp och transporttjänster.

Inom den forskning som intresserar sig för fenomenet har det även gjorts flera försök att mer precist definiera vad delningsekonomi kan innebära. En sådan definition beskriver att det handlar om *”konsumenter som ger varandra tillfällig tillgång till underutnyttjade fysiska tillgångar (”outnyttjad kapacitet”), eventuellt mot betalning”* [vår översättning] (Frenken & Schor, 2017). Här sker en gränsdragning mot on-demand-tjänster som att beställa en bilresa eller fixarhjälp med att sätta upp en hylla i hemmet, som snarare kan beskrivas med begreppet *gigekonomi*, och även mot att köpa en bostad med intentionen att endast hyra ut den. För att kvala in som delningsekonomi behöver det med denna förståelse handla om att dela en ledig plats i en bil för en resa som ändå var planerad, eller att hyra ut sin bostad när den tillfälligt står outnyttjad. Däremot läggs inte särskild tonvikt vid digitala plattformar som mellanhand, något som flera andra definitioner lyfter fram som en central komponent (Curtis & Lehner, 2019, Schlagwein m.fl., 2020).

Samtidigt som begreppet delningsekonomi har kommit att användas allt mer har också kritiska invändningar gjort sig hörda. Ur ett socialt perspektiv kan delande dels sägas bidra med positiva effekter som nya sociala kontakter, utökat nätverk och ökad tillit (Frenken & Schor, 2017), dels kan delningsekonomi

problematiseras när det gäller flera sociala aspekter. En aspekt är hur delningsplattformar har lett till försämrade arbetsvillkor genom att öppna upp reglerade branscher som inom taxi och hotell (Martin, 2016). Flera städer med mycket turism har också valt att försöka begränsa användningen av plattformar för bostadsdelning för att undvika att de som bor på platsen trängs undan eller känner ökad otrygghet när det blir mer lukrativt att hyra ut lägenheter tillfälligt. En generell social kritik finns även mot hur fler delar av livet blir möjliga att göra tillgängliga på en marknad, och hur det kan spilla över på sådant som vanligtvis delas inom familj, släkt eller mellan vänner utan tanke på att ta betalt (Frenken & Schor, 2017). Slutligen finns en kritik mot hur delning av tillgångar mot betalning kan förstärka en strukturell ekonomisk ojämlikhet, då de som har värdefulla tillgångar att hyra ut också kan få mer betalt (Martin, 2016).

Ur ett miljömässigt hållbarhetsperspektiv kan delande ses som en åtgärd för att förändra ohållbara konsumtionsmönster och för att minska resursförbrukning. Dock konstaterar bland andra Curtis & Lehner (2019) att det fortfarande saknas studier av vilka hållbarhetsvinster som faktiskt uppnås. En risk som lyfts av Akbari m.fl. (2022) är hur olika former av ”återkopplingseffekter” kan påverka resursförbrukningen totalt sett. Om det exempelvis blir billigare att dela på en bil tillsammans med andra än att äga en själv, kanske pengarna som sparas in ändå används till att ta bilen oftare, eller till annan konsumtion som belastar miljön.

Något som lyfts fram av flera forskare är behovet av tydligare styrning för att delningsekonomi ska kunna utvecklas i linje med de hållbarhetsambitioner som begreppet så tydligt har förknippats med (Akbari m.fl., 2022, McCormick & Leire (red.), 2021). Städer diskuteras särskilt som en arena och politisk nivå där förutsättningarna finns för att forma en utvecklad delningsekonomi, vilket bland andra Bernardi & Diamantini (2018) konkretiserar genom att titta på styrningen för att stödja delningsekonomi i Seoul och Milano.

I utvecklingen av koncept för hållbara städer har det offentliga stadsrummet länge stått i

fokus och närvaro av människor har bedömts vara en betydelsefull faktor när det gäller att skapa trygghet i staden. Boverkets skrift *Sambanden mellan byggd miljö, teknikutveckling och hållbarhet* (2020) försöker förutspå hur delningsekonomi kommer att påverka stadens användning och människors närvaro i stadsrummet. En av slutsatserna är att trots att delningsekonomi kan medföra en minskning av kommersiella aktiviteter, som hittills genererat människors närvaro, kommer tätorternas stadskärnor behålla sin attraktivitet genom alternativ användning av butikslokaler för mer ”hållbara” verksamheter som verkstäder, reparationer och återvinning. När det gäller glesbygden förväntas delningsekonomi kunna anknyta till en tradition med samfällighetsföreningar som ansvarar för vägar och gemensamma ytor, en tradition som skulle kunna utvecklas till att även omfatta till exempel lokaler för distansarbete, undervisning och vård.

Mot bakgrund av studiens syfte, att undersöka hur delande kan bidra till tryggare stads- och landsbygdsmiljöer, väljer vi att undersöka exempel på delande som delvis går bortom den gängse definitionen av delningsekonomi där det oftast är individers delande som står i centrum. I de case vi har undersökt sker organisering av delande gemensamt, och det knyter an till den bild som ges i Boverkets skrift (2020) av hur delande kan utvecklas såväl i stadsrummet som i glesbygd. I de olika casen sker exempelvis delning av energi, delat ägande av fastigheter, och delat ägande samt drift av verksamheter eller tjänster. Tonvikten ligger inte på digitala gränssnitt för att möjliggöra delandet, men oftast används någon form av digital kommunikation. I några fall är också tekniska system viktiga för delandet.

På vilka sätt kan då de olika ansatser som finns representerade i casen bidra till tryggare städer och boendemiljöer? Detta diskuterar vi i det avslutande kapitlet.

Fyra ansatser för delningsekonomi

I det här avsnittet beskrivs och diskuteras fyra ansatser för delningsekonomi som vi har funnit i de studerade casen. Ansatserna inleds med en kort presentation av litteratur som belyser den inriktning som de representerar. Därefter görs en beskrivning av varje enskilt case med de visioner och målsättningar som varit centrala, deras former och organisering av delande samt deras ekonomiska och samhällsliga förutsättningar. Varje ansats avslutas med en jämförande diskussion av de möjligheter och utmaningar som ryms i den aktuella formen av delande och potentialen för att skapa trygghet.

Tabellen nedan ger en översikt över casen, deras huvudsakliga inriktning och rumsliga

kontext, det vill säga om de är belägna i en stadsmiljö eller på landsbygden. Tabellen innehåller även "bebyggelse" och "upplåtelseform" – parametrar som vi menar också påverkar delandets inriktning och organisation.

Tabell: Casens rumsliga sammanhang samt typ av bebyggelse och upplåtelseform

Ansats	Case	Sammanhang	Byggår/startår	Bebyggelse	Upplåtelseform
A. Lokal energi	Hammarby Sjöstad 2.0	Urbant	1997 2012	Flerfamiljshus	Främst bostadsrätt, även hyresrätt
	Zonedorpen	Landsbygd	2011	Enfamiljshus	Eget ägande
	Grunneger Power	Urbant	2011	Ej knutet till specifikt bostadsområde eller kvarter	Enskilda medborgares hus, flerfamiljshus med hyresrätter
B. Hållbar stadsutveckling	Kalkbreite Zollhaus	Urbant	2014 2021	Flerfamiljshus med bostäder och verksamheter	Hyresrätt kombinerat med bostadsrätt och kooperativ
	Sege Park Röda oasen	Urbant	2022- pågående	Flerfamiljshus, stadsradhus	Bostadsrätt, hyresrätt
	Broen	Urbant	2020	Flerfamiljshus	Hyresrätt
	Aegidienhof	Urbant	1999	Flerfamiljshus Bostäder och verksamheter	Eget ägande
C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden	Röstånga Tillsammans RUAB	Landsbygd	2007	Enfamiljshus och enstaka flerfamiljshus	Eget ägande och enstaka hyresbostäder
	BobenOp Klima- und Energiewende	Landsbygd	2015	Enfamiljshus	Eget ägande
D. En hållbar livsstil	Sieben Linden	Landsbygd	1997	Flerfamiljshus	Kombination av hyres- och bostadsrätt
	Andelssamfundet i Hjortshøj	Semi-urbant	1986	Enfamiljshus och flerfamiljshus, organiserade i åtta "bogrupper"	Eget ägande, bofællesskap och hyresrätt
	Munksøgård	Semi-urbant	2000	Radhus organiserade i fem "bostadsgrupper"	Eget ägande, bofællesskap och hyresrätt

- A. Lokal energi
- B. Hållbar stadsutveckling
- C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden
- D. En hållbar livsstil

A. Lokal energi

Utbyggnaden av förnybar energi är en av vår tids stora utmaningar. Det finns politiker och forskare som menar att samverkan mellan medborgare och samhällets institutioner är en viktig förutsättning för att satsningen på förnybar energi ska få genomslag (Soeiro & Dias, 2019). I flera europeiska länder har en sådan samverkan redan etablerats – ofta i form av lokala energikooperativ. Även i Sverige finns enstaka energikooperativ, framför allt knutna till vindkraftverk, men i övrigt har samhället i första hand satsat på att stödja medborgare som vill bidra till energiförsörjning genom att individuellt förse sina egna fastigheter med solceller.

Energikooperativ bidrar enligt Conrad Kunze och Henner Busch (2011) till energibesparingar genom att de har en storlek som ger dem ekonomisk potential att anlita nödvändig expertis. De kan även öka intresset hos medborgare som är mindre engagerade i hållbarhetsfrågor och öka deras medvetenhet om energianvändning och vikten av energieffektivitet. Kooperativen anses också ha goda förutsättningar att kunna påverka enskilda medborgare till att investera i åtgärder för energieffektivitet och förnybar energiteknik i sin egen bostad (Kunze & Busch, 2011).

Vidare är ett syfte för lokala energikooperativ i många fall att minska elkostnaderna för lokalbefolkningen, och att dela ut en del av den vinst som uppstår till lokala utvecklingsprojekt (Soeiro & Dias, 2019).

Energikooperativ uppstår ofta genom engagemang från medborgare. I vissa länder, till exempel Tyskland och Nederländerna, gör även samhället insatser för att underlätta uppstarten av dem. Organisationsformerna varierar och det finns allt ifrån lokalt initierade medborgarkooperativ för enbart lokal energi- och värmeproduktion till kooperativ där kommersiella aktörer, till exempel producenter på energimarknaden, samverkar med medborgare för en energiproduktion till ett större geografiskt område. Energikooperativ drivs ofta genom dess medlemmars ideella arbete, men beroende på storlek även av anställd personal (Kunze & Busch, 2011).

Energisektorn pekas vidare ut som en av de branscher där delningsekonomi kan få ökat genomslag de kommande åren, parallellt med att nya tekniska lösningar börjar användas (Akbari m.fl., 2022). Det pågår olika projekt för att utveckla modeller och arbetssätt för delning av lokalproducerad energi, och former för samägande, bland annat i projekt som föreningen ElectricITY Innovation i Hammarby Sjöstad ingår i (RISE, 2022).

- A. Lokal energi
- B. Hållbar stadsutveckling
- C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden
- D. En hållbar livsstil

Hammarby Sjöstad 2.0

Hammarby Sjöstad är ett kommunalt stadsbyggnadsprojekt och Stockholms första stora satsning på hållbar stadsutveckling. Stadsdelen började byggas i slutet på 90-talet med målsättningen att göra Stockholm till den första klimatneutrala staden. Idag bor 21 000 invånare i området och när det är fullt utbyggt kommer det att finnas cirka 31 000 invånare. Målet var att skapa en förebild för det cirkulära samhället med bland annat slutet kretsloppssystem för matavfall, 50 procent minskad energiåtgång samt satsningar på kollektivtrafik och cykling. En del av dessa målsättningar kunde förverkligas relativt snabbt men energimålet uppfylldes inte. Därför startades 2012 utvecklingsprojektet

Hammarby Sjöstad 2.0 som drivs av den ekonomiska föreningen ElectriCITY Innovation. Det är ett paraply för ett antal samarbetsprojekt kring transporter, energi, delningsekonomi och digitalisering, med målet att bidra till en klimatneutral stadsdel. Samarbetsprojekten drivs tillsammans med aktörer från näringsliv och akademi, och Sjöstadens 56 bostadsrättsföreningar spelar en viktig roll i testandet av nya lösningar. Även om fokus i en första fas framför allt har legat på energieffektivisering har även andra aktiviteter initierats, till exempel workshoppar kring cirkulär ekonomi med stadsdelens skolbarn där syftet har varit att göra barnen till ambassadörer för hållbarhet.

Vision

Stadsdelen byggdes med höga hållbarhetsambitioner och var mellan 2017 och 2021 en av fyra testbäddar inom det nationella programmet Sharing Cities Sweden. Testbädden har koordinerats av KTH, med bland andra ElectriCITY, RISE, Ericsson, Skanska och Stockholm stad som partners. Visionen inom Sharing Cities har varit att undersöka förutsättningarna för hur delningsekonomi och medborgarengagemang i svenska städer kan bidra till klimatomställningen, och hur delningsekonomi på stadsdelsnivå kan resultera i ett bättre nyttjande av gemensamma resurser och lokaler. Målet har även varit att utveckla nya affärsmodeller för lokal produktion och att inspirera medborgarna till mer hållbara beteendemönster (Gullström m.fl., 2021). Visionen som helhet är en klimatneutral stadsdel och en aktiv involvering av medborgare och företag i stadsdelens fortsatta utveckling.

Delande

Enligt våra intervjupersoner är den primära uppgiften i ElectriCITYs verksamhet delande av kunskap och erfarenheter samt att gemensamt utveckla nya affärsidéer och göra gemensamma upphandlingar. Hittills har energieffektivisering och lokal energiförsörjning stått i fokus för delande, något som genomförts i olika steg. Inledningsvis gjordes en energikartläggning för förbättring av energiprestanda. Den resulterade

i ett åtgärdsprogram med konkreta förslag för energieffektivisering. Nästa steg var en gemensam upphandling av system för förnybar energi som solceller och bergvärme. Till en början var det mest stora föreningar som gjorde större investeringar i energiåtgärder, men när gemensamma upphandlingar initierades gick även de mindre föreningarna med. Idag har omkring hälften av Sjöstadens 56 bostadsrättsföreningar gjort stora investeringar i energiteknik.

Det senaste steget är att lagra och dela energi i det befintliga elnätet, organiserat som en energigemenskap. Projektet har intresse från 20 bostadsrättsföreningar och 30 näringsidkare. Utbyggnaden av laddningsplatser i området stöds även genom ElectriCITY.

Det har även funnits ansatser till andra former av delande, till exempel försök med stadsodling för att kunna erbjuda lokalt odlade grönsaker och samtidigt minska transporter. Det pågår även aktiviteter som ska underlätta för grannar i bostadskvarteren att samutnyttja utrustning. "Lånelådan" var ett sådant initiativ som testades i samarbete med Husqvarna och två bostadsrättsföreningar, där Husqvarna hade utvecklat en typ av boxar för utlåning av trädgårdsverktyg som de tillverkar. Boxarna placerades vid bostadsrättsföreningarna och möjliggjorde för boende att även dela sin egen utrustning med varandra, med stöd av en digital plattform.

Organisation

Arbetet med energieffektivisering har i första hand skett i samverkan mellan ElectriCITY, bostadsrättsföreningarnas styrelser och olika företag inom energiområdet. Varje medverkande bostadsrättsförening har utsett en energiansvarig styrelsemedlem som deltar i de energimöten som sammankallas ett par gånger per år. Detta har varit ett krav eftersom de projektansvariga inom ElectriCITY menar att kunskapsspridning förutsätter att det finns en intresseförening som driver energifrågorna. Mötena har varit en nyckelfaktor för att få mycket gjort inom energiområdet och de har även bidragit till att skapa gemenskap och generera nya idéer (intervju Hammarby Sjöstad 2.0). Organisationen ElectriCITY involverar många större aktörer både som medlemmar och projektpartners, samtidigt som de beskriver sig som ett medborgardrivet initiativ och arbetar med den lokala förankringen som förutsättning.

Ekonomiska förutsättningar

ElectriCITYs verksamhet finansieras till mindre del med medlemsavgifter och till större del med projektmedel från flera håll, de senaste åren från bland annat Vinnova och Energimyndigheten. Investeringarna i de konkreta energiförbättrande åtgärderna har gjorts av bostadsrättsföreningarna själva, men gemensamma upphandlingar har kunnat sänka kostnaderna för vissa av dessa investeringar. Kunskapsstöd och vägledning har bostadsrättsföreningarna kunnat ta del av utan kostnad.

"Vi har sagt att vi delar kunskaper. Det är vår första och största uppgift. Om man tittar på det vi har gjort hittills så har det skapats en gemenskap i våra energimöten och våra 'ladda hemma'-möten. Det kommer människor som har lärt känna varandra och som då triggas av varandra. Så det har varit en nyckelfaktor till att vi har fått så mycket gjort på energi- och 'ladda hemma'-området."

– Intervju, Hammarby Sjöstad 2.0

- A. Lokal energi
- B. Hållbar stadsutveckling
- C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden
- D. En hållbar livsstil

Energikooperativet Zonedorpen

Zonedorpen är ett energikooperativ på landsbygden, cirka tre mil nordost om Groningen i norra Nederländerna. För att öka produktionen av hållbar energi och avveckla beroendet av naturgas i Nederländerna finns uppemot 500 lokala initiativ som initierats av medborgare. Tanken är att själva kunna bestämma var deras energi kommer ifrån och att de ska vara oberoende av kommersiella leverantörer eller projektutvecklare.

I Zonedorpens fall togs initiativet 2015 då engagerade medborgare i fem byar med vardera 200–500 invånare gick samman för att lokalt producera sin egen energi. Från 1950-talet fram tills idag har naturgas utvunnits och använts som energikälla i området men eftersom utvinningen på senare tid har orsakat jordbävningar är målsättningen nu att ersätta naturgas med mer hållbara energislag som sol och vind. Kooperativets elkunder är traktens hushåll och småföretag.

Vision

Kooperativet verkar för en energiomställning och äger idag en solcellspark som uppfördes 2019. Hittills har man enbart satsat på solceller eftersom man menar att vindkraftverk stör landskapsbilden. Målsättningarna för solcellsparken har varit:

- integration i landskapet (det vill säga att den ska synas så lite som möjligt)

- 100 procent kooperativt lokalt ägande
- extern finansiering, det vill säga att invånarna inte själva ska stå för investeringarna
- vinsten stannar i regionen, det vill säga används lokalt

Visionen är att utveckla mer lokalägd solel för att göra förnybar energi tillgänglig för alla hushåll och verksamheter i byarna, till ett rimligt pris. Former för energilagring och smart styrning av elanvändning hos hushåll testas även i samarbete med företag och forskare. Förekomsten av naturgas innebär att lagring inte kan ske alltför långt ner i marken, istället prövas saltvattenbatterier i ett pilotprojekt.

Delande

Hittills har Zonedorpen fokuserat på gemensam energiproduktion men kooperativet tillhandahåller även rådgivning om energibesparande åtgärder som installation av luftvärmepumpar, stödjer användande av elbilar och utvecklar nya metoder för ellagring. Ett separat kooperativ finns för en bilpool med elbilar. Förutom konkreta åtgärder inom energiområdet arbetar Zonedorpen med kunskapsdelning genom att dokumentera och sprida goda exempel, tillsammans med andra energikooperativ i norra delen av Nederländerna.

Zonedorpens solcellspark "Freek Sonneveld"

Organisation

Idag har Zonedorpen 100 medlemmar. Verksamheten baseras på ideellt arbete, inte på experter och professionella aktörer, vilket man menar både har för- och nackdelar. Till fördelarna hör att kooperativets styrelsemedlemmar har god kontakt med många av medlemmarna, något som anses vara viktigt för att öka den sociala hållbarheten. Detta leder i sin tur till att man hjälps åt lokalt på andra sätt och det bidrar även till omsättningen hos lokala företag, när verksamheter får upp ögonen för varandra. En nackdel är att det tidvis är svårt att hinna hålla kontakten med alla medlemmar i kooperativet, och att utvecklingsprojekt tar längre tid att förverkliga.

Zonedorpen är en del av ett övergripande regionalt kooperativ för eldistribution, "Energie VanOns", där över 100 energikooperativ i norra Nederländerna ingår. Energie VanOns köper elen från kooperativen och kan sälja den tillbaka till dess medlemmar. I Zonedorpen-byarna bor 2 800 personer och nya initiativ planeras.

Nästa gemensamma projekt är en solcellspark i Korendijk med 36 000 solcellspaneler på mark som tidigare utnyttjades för utvinning av naturgas. "Energie VanOns" kommer att äga 50 procent och traktens jordbrukare 50 procent av anläggningen.

Finansiering och samhällsstöd

Energikooperativ av det här slaget har de senaste åren snabbt blivit fler i Nederländerna, men trots att det finns uppemot 500 liknande initiativ beskriver de aktiva i Zonedorpen att det är svårt att få extern finansiering och att politiken för att stödja lokala energikooperativ ännu är i utveckling. Solcellsparken som stod klar 2019 lånefinansierades av Zonedorpen men det möjliggjordes genom att de dels kunde få en statlig prisgaranti på elpriset över 15 år och dels får en reducerad energiskatt. Kooperativet har också fått ett stort projektstöd inom ett nationellt program för att hjälpa hushåll att ställa om från naturgas.

- A. Lokal energi
- B. Hållbar stadsutveckling
- C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden
- D. En hållbar livsstil

Energikooperativet Grunneger Power

I staden Groningen verkar sedan 2011 energikooperativet Grunneger Power, med samma inriktning som Zonedorpen men med en bredare verksamhet. De har idag cirka 2 300 medlemmar och samverkar med mer än 20 av kommunens stadsdelar respektive byar. Kooperativet har bland annat initierat solcellsparken "Zonnapark Vierverlaten" som stod klar 2017, där nästan 400 Groningenbor har köpt en eller flera solceller. Ytterligare en kooperativ solcellspark invigdes i april 2022.

Vision

Målsättningen för Grunneger Power är att bidra med projekt i olika storleksordningar för att omställningen från naturgasanvändning till hållbar energi ska kunna ske i samverkan med medborgarna och ge dem kontroll över produktion och distribution av energi. Kooperativet hjälper enskilda fastighetsägare att placera solceller på sina tak eller att starta upp lokal produktion av biogas. Det bedriver

även informationsverksamhet om isolering och energieffektivitet och stödjer kvartersinitiativ som "postnummer-projekt", det vill säga lokal elproduktion som boende inom ett postnummerområde och angränsande områden kan investera i. Ett viktigt mål är att tillvarata erfarenheter, kunskap och nätverk som kan användas i framtida projekt.

Delande

Att dela energiproduktion och energidistribution ses som en möjlighet för medborgare att ha kontroll över sin energiförsörjning och undvika att bli utlämnade till samhälle eller marknad. Grunneger Power går in för ett verkligt samarbete med hållbara initiativ i närområdet och vill att kooperativet ses som en garant för att medborgares önskemål beaktas vid framtagandet av kvarters eller byars lokala energiplaner. Det kooperativa tillvägagångssättet förväntas säkerställa att invånarna i Groningen samverkar med kommunen och att förtroende skapas dem emellan.

Organisation

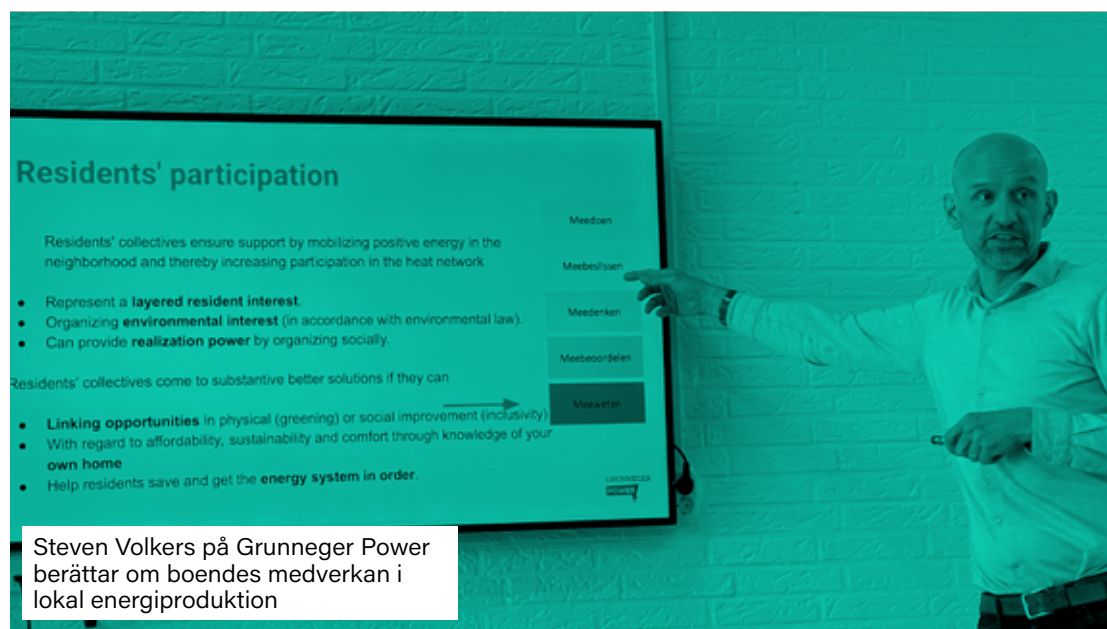
Vid etablering av solceller i ett område hålls möten och grannskapsundersökningar för att kartlägga behoven och vad de boende själva vill ha. Medborgare uppmanas att själva ta initiativ i sin stadsdel eller by, och kvartersinitiativ kan starta som egna kooperativ men med koppling som dotterbolag till Grunneger Power. Som

helhet deltar kooperativets medlemmar i årliga generalförsamlingar och kan bland annat påverka hur vinsten ska användas.

Grunneger Power är likt Zonedorpen en del av det kooperativa elbolaget Energie VanOns i regionen, via den regionala paraplyorganisationen "Groninger Energiekoepel" som samlar fler energikooperativ i nordöstra Nederländerna. På nationell nivå finns också organiserat kunskapsstöd för energikooperativ och andra kollektiva energiinitiativ genom paraply- och intresseorganisationen "Energie Samen".

Finansiering

Grunneger Power utvecklar energiprojekt i samarbete med Groningens kommun, där kommunen bidrar ekonomiskt med lån eller tillhandahåller mark som kooperativet kan hyra. Den första investeringen gjordes genom ett lån på 200 000 Euro från Groningens kommun men investeringar i sol- eller värmeproduktion sker även med hjälp av gräsrotsfinansiering och banklån. Den första solcellsparken finansierades till 58 procent genom gräsrotsfinansiering (andelar). I likhet med Zonedorpen använder sig kooperativet av de statliga subventioner som finns för småskalig förnybar energiproduktion, bland annat en form av stöd för lokala projekt inom ett postnummerområde.

Steven Volkens på Grunneger Power berättar om boendes medverkan i lokal energiproduktion

- A. Lokal energi
- B. Hållbar stadsutveckling
- C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden
- D. En hållbar livsstil

Sammanfattande diskussion

Trots att lokal energi är en viktig utgångspunkt för delande i samtliga case finns det skillnader i visioner, inriktning och genomförande. I Hammarby Sjöstad är energi en delaspekt i hur stadsdelen ska uppnå Parisavtalets hållbarhetsmål till 2030, medan energiförsörjning är huvudfrågan i de nederländska exemplen. Zonedorpen och Grunneger Power fokuserar på medborgarnas engagemang och ansvar vid produktion och distribution av energi i en lokal och regional kontext, medan ElectriCITY i första hand har inriktat sig på lokal energieffektivisering i partnerskap med lokala bostadsrättsföreningars styrelser, energi- och teknikföretag samt akademi.

Den grundläggande frågan för den här studien är om delande av lokal energi har potential att bidra till social hållbarhet och ett tryggare samhälle. Kunze & Busch (2011) menar att förnybar energi inte bör betraktas som en rent teknisk fråga utan att det finns en social potential som ryms i övergången från icke-förnybar till förnybar energi som inte har uppmärksamats tillräckligt. I de tre casen kan vi se att handhavande av lokal energi skapar sociala kontakter som varar över tid. Detta tillsammans med kontroll över energiförsörjning och energipris menar vi kan vara en faktor som bidrar till medborgares trygghetskänsla.

Case	Vision	Delande	Organisationsform	Finansering
Hammarby Sjöstad 2.0	Hållbar stadsutveckling, klimatomställning	Energi, transport, gemensam odling, lånelåda Kunskaps- och erfarenhetsdelning	Ekonomisk förening med organisationer, företag och offentliga aktörer som medlemmar, däribland bostadsrättsföreningar genom "Sjöstadsföreningen"	Projekt med stöd från kommun, akademi och privata företag
Zonedorpen	Energiomställning: Ersätta naturgas med solenergi Lokalt självförsörjande på energi, rimliga elkostnader för alla medlemmar	Energi (solcellspark), rådgivning om energi-effektivisering & uppvärmning Kunskaps- och erfarenhetsdelning	Kooperativ med boende i sex byar norr om Groningen, cirka 100 medlemmar Ingår i "Energie van ons", en regional samarbetsorganisation för energikooperativ	Statliga stöd, banklån, finansiering av kooperativets medlemmar
Grunneger Power	Demokratisk energiomställning: Lokal och hållbar energiförsörjning & uppvärmning Kunskaps- och teknikutveckling	Energi (solcellspark & solceller på fastigheter), vidareutveckling av nya energiformer (el, biogas), information och praktisk hjälp till boende och bostadsförvaltare	Energikooperativ med 2300 medlemmar Mellannivå mellan samhälle och medborgare Ingår i "Energie van ons", en samarbetsorganisation för energikooperativ	Kommunalt samarbete om tillgång till mark, gräsrotsfinansiering, banklån och kommunala lån

- A. Lokal energi
- B. Hållbar stadsutveckling
- C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden
- D. En hållbar livsstil

Gården i Kalkbreite som är ett halvvoffentligt rum för både de boende och stadens övriga invånare

B. Hållbar stadsutveckling

Bruntlandrapportens budskap¹ – att hållbar utveckling förutsätter ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet – är en viktig utgångspunkt för dagens stads- och bostadsplanering. En av utmaningarna är att skapa urbana miljöer som ger utrymme för människor med varierande livsvillkor och livsstilar. Olika koncept prövas och nya stadsdelar planeras med ambitionen att blanda olika funktioner och energisnål bebyggelse som inkluderar bostäder, service och arbetsplatser för att ge goda förutsättningar för social gemenskap, rekreation och ett rikt kulturliv. Hittills har utvecklingen och forskningen om hållbara städer huvudsakligen fokuserat på *ekologisk hållbarhet*, med tonvikt på grön teknik och strategier för smart och effektiv användning av resurser (Stevenson & Petrescu, 2016). Däremot saknas kunskap om hur vi ska bygga hållbara, föränderliga och inkluderande samhällen för att uppnå social rättvisa, det vi kallar *social hållbarhet*. Ett fokus på hur *ekonomisk hållbarhet* kan uppnås, som integreras med den ekologiska och sociala hållbarheten, har även varit eftersatt, men har på senare tid börjat diskuteras mer i termer av exempelvis *välbefinnandekonomi* (Dixson-Declève m.fl., 2023) och *donutekonomi* (Raworth, 2018).

Delningsekonomi anses vara en faktor som kan bidra till minskad energi- och klimatpåverkan och samtidigt främja social hållbarhet i staden. Palm m.fl. (2019) diskuterar fem sätt som

kommuner kan agera på för att styra samhället mot hållbar konsumtion och ökad delningsekonomi: *reglering* (genom regler, avgifter mm), *självstyrning* (i upphandling, genom delande inom kommunens egna förvaltningar), *tillhandahållande* (genom de tjänster som kommunala bolag erbjuder, exempelvis inom fjärrvärme), *möjliggörande* (sprida information, ge incitament, stödja gräsrotsinitiativ) och *samverkan*, det vill säga medverka i partnerskap för delande med olika aktörer.

Även Harris m.fl. (2021) anser att delande har miljömässig och socioekonomisk potential. I en jämförande studie av delande konstateras att vissa produktgrupper (till exempel kontor) har betydligt större potential att minska miljöpåverkan än andra (till exempel verktyg). Att delta i delning genererar inkomster för dem som delar med sig och minskar kostnaderna för användarna, vilket kan ses som samhällsnytta för ekonomiskt utsatta människor. Men delande är inte alltid den enskilt mest effektiva lösningen ur miljösynpunkt. Som exempel nämns att en övergång till enbart eldrivna fordon minskar miljöbelastningen väsentligt mer än delandet av fordon genom exempelvis en bilpool. Det finns även samhällssituationer som försvårar delande, till exempel pandemier då det finns behov att begränsa kontakten mellan människor, något som gör exempelvis kontorsdelning särskilt sårbar.

- A. Lokal energi
- B. Hållbar stadsutveckling
- C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden
- D. En hållbar livsstil

Bostadskooperativet Kalkbreite

Den kooperativa rörelsen i Schweiz har sina rötter i den kultur och det lokala självstyre som finns i kantonerna. Den arbetar utan vinstintresse och städernas lokala kooperativa bostadsorganisationer utgör viktiga noder i samhället dit människor kan vända sig för att engagera sig i boendefrågan eller söka sig en bostad. Kooperativen är accepterade och respekterade samarbetspartners för myndigheter och organisationer. De arbetar för ett socialt hållbart liv för svaga grupper i samhället och använder sig ofta av innovativa lösningar för att uppnå detta.

I Zürich har flera av kooperativen en ambition att tillsammans med kommunen utveckla framtidens stadsbyggnadskoncept och har därmed fått en viktig roll för den lokala sociala och urbana stadsförnyelsen. En av utgångspunkterna är att planeringen måste börja på en makronivå för att staden ska kunna utvecklas och aktuella samhälleliga utmaningar mötas. Samtidigt är målet att medborgarna ska ges stort inflytande i utformningen av de egna bostadskvarteren. Några av de principer som man försöker implementera är skäliga hyror för låg- och medelinkomsttagare och social blandning av hyresgäster, kraftig reducering av privata bilar, aktiv mobilitet med cykling, gång och offentliga transporter samt energieffektiva byggnader.

Kalkbreite och Zollhaus är två centrala bostadskvarter i Zürich som initierats och

byggts av bostadskooperativet Kalkbreite. De två kvarteren med bostäder och verksamhetslokaler ägs och förvaltas av kooperativet. Kvarteret Kalkbreite är byggt ovanpå en spårvägsdepå i centrala Zürich och innehåller 82 lägenheter som alla är hyresrätter med varierande storlek. Kvarteret Zollhaus är byggt intill Zürichs järnvägsstation och har 56 hyresbostäder i olika storlekar. Anläggningarnas bottenplan upptas av kommersiella verksamheter och serviceinrättningar, kontor, möteslokaler, biograf, pensionat, restauranger, butiker, läkarmottagningar och förskola.

Vision

För båda kvarteren ingår hållbar mobilitet, integration och delande som viktiga målsättningar i visionen. *Hållbar mobilitet* innebär att de som bor i Kalkbreite och Zollhaus måste acceptera ett bindande mobilitetskoncept som innebär förbud att äga eller kontinuerligt använda bil. Detta gäller både för boende och verksamhetsinnehavare. *Integration* innebär att man eftersträvar en blandning av hushållstyper och därför gör ett urval av hyresgäster utifrån ålder, kön, etnicitet, familjetyp med mera. Fokus för *delande* är en gemensam användning av ytor och funktioner. Det sker på olika rumsliga nivåer – som ett komplement till enskilda bostäder, som en extra resurs inomhus och utomhus inom kvarteret samt som en tillgång för angränsande kvarter och för staden som helhet.

Det halvvoffentliga rummet FORUM i Zollhaus

Delande

Områdena planerades för flera typer av delande där utvecklingen av nya boendeformer har varit en viktig förutsättning. Bostäderna är minimerade (35 kvadratmeter per person) och i gengäld finns stora gemensamma ytor. I Kalkbreite finns många 2–3 rumslägenheter men även stora familjebostäder och små så kallade klusterbostäder, det vill säga grupper av enrumslägenheter med tillgång till ett gemensamt "vardagsrum" och kök. I byggnadskomplexet finns även ett större kollektiv. Förutom bostäderna finns extrarum (Jokerrum) som kan hyras av ett enskilt hushåll eller användas för gemensamma aktiviteter. Ett obemannat café-utrymme används för måltider och som mötesplats

av boende och verksamheternas anställda. Utöver detta finns en gemensam tvättstuga, ett bibliotek, kontorslokaler som kan hyras av boende och utomstående samt ett pensionat för de boendes gäster och för besökare utan anknytning till området. Pensionatet har en bemannad reception som även tillhandahåller tjänster för dem som bor eller arbetar i anläggningen. Ingen av bostäderna har egen balkong utan balkonger finns enbart i anslutning till gemensamma lokaler. Den gemensamma gården med planteringar, odlingar och lekplatser är ett offentligt stadsrum tillgängligt för allmänheten, och används av förskolan i kvarteret.

Zollhaus har ett liknande upplägg med en blandning av privata, halvprivata och

offentliga rum inomhus och utomhus. Här har klusterbostäderna ersatts med "Hallenwohnen", en typ av kollektivt boende som ursprungligen utvecklades av ockupanter i tomma företagslokaler men som i Zollhaus har gjorts till en ordinär boendeform. I anläggningen finns även tre mindre kollektiv för äldre. Liksom i Kalkbreite har bostäderna inga balkonger utan alla har tillgång till en gemensam takterrass.

I anslutning till Zollhaus finns en kooperativ bilpool men grundkonceptet är att dela lokaler, inte ting. Därför blev en viktig fråga vid planeringen vilka ytor och utrymmen, som normalt ingår i den privata bostaden, som kan göras offentliga och delas med andra. Många lokaler används spontant och de boende samverkar också på olika sätt med husets kommersiella verksamheter. FORUM, en stor hall vid huvudentrén, är ett gemensamt halvoffentligt rum för husets boende och verksamheter men är även tänkt som en mötesplats för övriga zürichbor. För de kommersiella verksamheterna finns en form av ekonomiskt delande där de verksamheter som har goda ekonomiska förutsättningar betalar högre hyra så att hyreskostnaden för verksamheter med mindre ekonomiska resurser ska kunna reduceras.

Organisation

Gemensamt för Kalkbreite och Zollhaus är att de boende har haft en viktig roll i kvarterens tillkomstprocess och stort inflytande över både bostadstyper, de lokaler och tjänster som delas samt valet av kommersiella verksamheter. De har även stort ansvar för områdenas förvaltning. Bostadskooperativet äger hela anläggningen, vilket innebär ett stort ekonomiskt åtagande för de boende men samtidigt också stort utrymme för inflytande. I planeringen av kvarteren har även befintliga boende i stadsdelen deltagit med idéer för vilka verksamheter som skulle vara önskvärda i de nya kvarteren.

I Kalkbreite och Zollhaus har alla medlemmar en röst i kooperativets generalförsamling. Löpande beslut fattas av styrelsen, bestående av sju ledamöter valda av generalförsamlingen samt en representant från kommunen. Boende i respektive kvarter har också kontinuerliga husråd som fattar

beslut i lokala frågor. Kooperativet ingår även i en paraplyorganisation som omfattar 60 lokala bostadskooperativ i Zürich.

Finansiering och samhällsstöd

Finansieringen av Kalkbreite och Zollhaus har delvis skett med hjälp av subventioner från staden och lån som kooperativen betalar tillbaka efter hand. De fick även låna pengar av andra bostadskooperativ i Zürich. När anläggningarna var klara togs ett gemensamt banklån för hela föreningen. En mindre del av finansieringen utgörs av de boendes insats som återbetalas när de flyttar eller säger upp sitt medlemskap. Kooperativet har även en inlåningsfond där medlemmar och andra som står kooperativet nära kan sätta in pengar och bidra till kooperativets ekonomiska stabilitet, mot en förutsägbar ränta.

Hallenwohnen – kollektivt boende i Zollhaus

“Shared room, that we have a lot. Shared room is a central issue of Kalkbreite Genossenschaft. They say that you can limit the space that everybody owns but in return you have common spaces. [...] It would be interesting to know how intimate things can get before they cannot be shared any more. [...] How far can you go from private space to sharing it with others.”

– Intervju, kooperativet Kalkbreite

Gatu- respektive järnvägs miljön intill Zollhaus

- A. Lokal energi
- B. Hållbar stadsutveckling
- C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden
- D. En hållbar livsstil

Den hållbara stadsdelen Sege Park med Röda oasen

Sege Park är ett före detta sjukhusområde i Malmö som omvandlas till en hållbar stadsdel. Det har varit ett av fyra testområden i forskningsprogrammet Sharing Cities, ett nationellt svenskt utvecklingsprojekt med delningsekonomi som huvudinriktning. Ambitionen är att Sege Park ska bli en förebild för social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet och bidra till att delningsekonomi blir ett kontinuerligt inslag i stadens framtida stadsbyggnadsprocesser. En av frågorna som projektet förväntas ge svar på är vilka av de funktioner som idag ingår i människors privata hem som kan göras offentliga eller halvvoffentliga och delas med andra. Under fyra år har en byggherredialog genomförts där delande har ingått som en viktig del. Sege Park kommer som helhet att omfatta 1000 bostäder i ombyggda och nybyggda hus. En av byggherrarna är byggherredialogen Röda oasen som skapar ett kollektivhus med 13 lägenheter för cirka 45 boende, i en tidigare sjukhusbyggnad.

Vision

Den övergripande visionen för Sege Park är att utveckla *nya boendeformer och affärsmodeller för delande*. *Integration* står också högt på agendan och förväntningen är att delningsekonomi tillsammans med blandade boendeformer skall kunna bidra till denna. Genom att reducera bostädernas yta och i stället ge tillgång till gemensamma

utrymmen blir det billigare att bo för resurs-svagare hushåll. Även *circulär ekonomi* är en målsättning och samarbete har etablerats med företag som bland annat reparerar och åter-använder skadade mobiltelefoner och datorer. Ursprungligen var avsikten att området skulle bli upp till 40 procent *självförsörjande* när det gäller *energi* men för närvarande tycks inte detta kunna uppnås. Energibolaget EON har haft i uppdrag att utveckla koncept för samägande där företaget sätter upp solceller på mark, men där även privatpersoner kan vara andelsägare.

Organisation och delande

Byggherredialogen som har pågått under planeringen av området har formaliserats i en ekonomisk förening som har mandat att fortsätta driva arbetet med gemensamma delningslösningar. Samarbete med ett företag har tecknats för *bil- och cykelpool*, och i planeringen finns koncept med en *gemensam delningshubb* där det bland annat ska finnas verkstäder för att reparera eller laga saker, och möjlighet att låna verktyg. Även utrymmen ska delas, exempelvis övernattningslägenheter, kontorsarbetsplatser och flexibla utrymmen för yoga eller barnkalas.

Byggemenskapen Röda oasen

Visionen för Röda oasen var ursprungligen att skapa ett kollektivt boende för en boendegrupp med olika erfarenheter och där deltagarna förväntades medverka i planeringsprocessen. Detta visade sig vara svårt att förverkliga och gruppen utgörs idag av en mer homogen sammansättning av hushåll med stabila ekonomiska förutsättningar och en vilja att bo kollektivt. *Delandet* innebär, i likhet med andra kollektivhus, gemensamma utrymmen för bastu, verkstad, filmvisning med mer samt gemensam matlagning och gemensamma måltider. Ursprungligen var avsikten att erbjuda andra boende i Sege Park att ta del av kollektivets verksamheter och erbjuda lokaler för restaurang eller förskola men detta hindras av att detaljplanen bara tillåter bostäder och bostadskomplement i deras fastighet. Däremot kommer Röda oasen att ingå i det gemensamma konceptet med delning som utformas för hela Sege Park.

Organisation

Ansvar för planeringen av bostäderna har i huvudsak legat på byggemskapens initiativtagare men övriga boende har haft inflytande över den egna bostadens utformning. Majoriteten av lägenheterna är bostadsrätter och fyra lägenheter är hyresrätter, något som eventuellt kan bli problematiskt eftersom upplåtelseformerna innebär olika ansvar. För att hantera detta kommer en ny gemensam ideell förening att startas för kollektivhuset där även hyresgästerna blir medlemmar.

Finansiering

Från början var initiativtagarnas tanke att Röda oasen skulle vara en kooperativ hyresrättsförening, men detta visade sig vara alltför kostsamt både drifts- och ägandemässigt eftersom bostäderna då inte accepteras som pant av banken. Formen är därför bostadsrättsförening, och de har kunnat få ett gemensamt banklån till byggprocessen.

“Tanken är att drifva bilpool, cykelpool, cykelverkstad, folkbildning. Tool pool. Utrymmen som man kan dela, några övernattningslägenheter, flexutrymmen för yoga eller barnkalas, festlokal, lite home-office kanske. [...] Det händer massa saker på området hållbar stadsutveckling just nu, där den sociala hållbarheten är mycket viktigare. Klimat har varit med innan, men hur bygger vi social infrastruktur?”

– Intervju Röda oasen, Sege Park

Gamla tegelstenar tas vara på i Röda oasen

- A. Lokal energi
- B. Hållbar stadsutveckling
- C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden
- D. En hållbar livsstil

Bofællesskapet Broen

Broen, ett nybyggt bostadshus med 29 bostäder för seniorer, är en del av *Skibet* – ett större kvarter med hållbara bostäder relativt centralt i Køge. Flertalet bostäder i *Broen* består av ett rum och kök men det finns även ett fåtal två- och trerumslägenheter. Upplåtelseformen är hyresrätt men eftersom området är nybyggt och bostäderna dyra kan endast hushåll med relativt god ekonomi bo där. En pensionskassa var byggherre för hela *Skibet* och förvaltningen sköts av ett särskilt förvaltningsbolag.

Vision

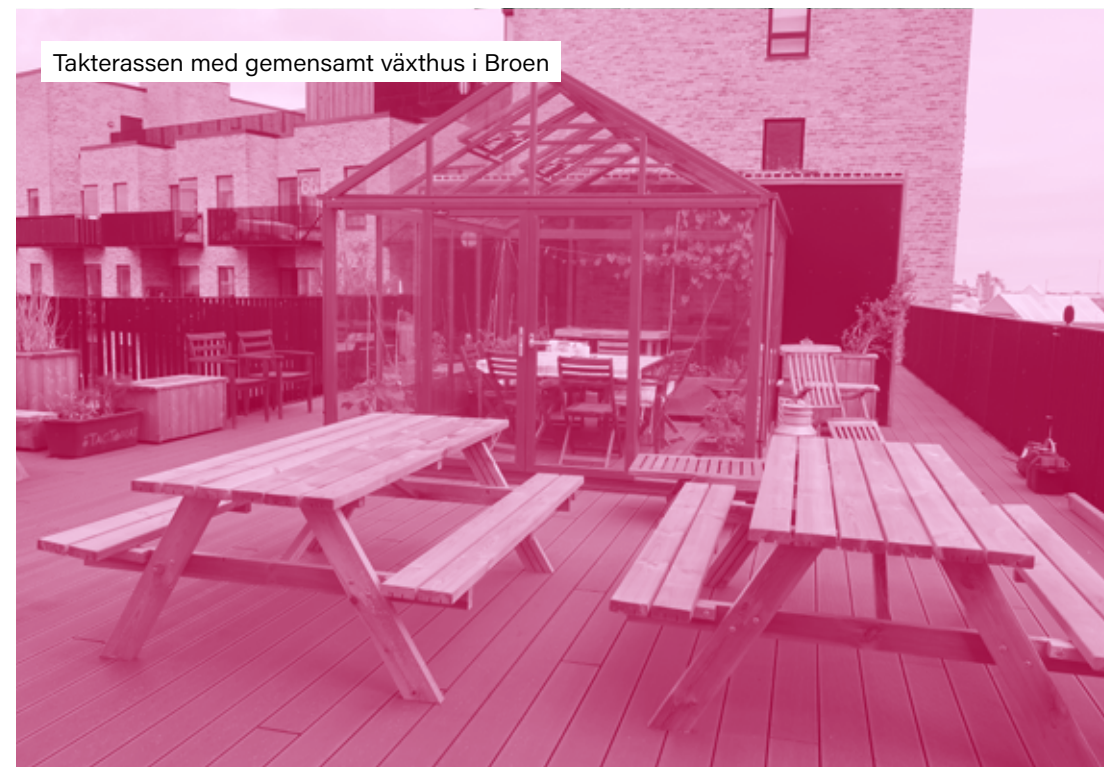
En av ambitionerna för *Broen* är *hållbart byggande* och huset uppfyller en rad hållbarhetskriterier när det gäller energiförsörjning och återanvändning av material. På taket finns solceller som förser gemensamma ytor med grön el och minskar de gemensamma driftskostnaderna. Bostäderna är uppförda i material som minskar miljöbelastningen och förbättrar inomhusklimatet. I visionen ingår även den *sociala ambitionen* att ge rumsliga förutsättningar för möten, samverkan och en vardagsgemenskap som stärker de boendes trygghet och sammanhållning. Det finns stora gemensamma utrymmen i husets bottenplan, en takterrass och mindre nischer på loftgångar som ska inbjuda till spontana möten. På varje trapplan finns fyra bostadsentréer och ett litet utrymme som på några ställen har möblerats av de boende själva.

Delande

Bostäderna är relativt små och en del av bostadsytan (ungefär 20 procent) har förlagts till gemensamma utrymmen som kök, verkstad, tvättstuga, arbetsrum samt bibliotek. De har hemlik karaktär och ska inspirera till spontana möten och ge visuell kontakt. Det finns lokaler och platser som alla i *Skibet* har tillgång till (terrass med gästrum och takterrass med växthus) men de används nästan uteslutande av hushållen i *Broen* (intervju med boende i *Broen*). Ett undantag är en bred strandpromenad som löper mellan bebyggelse och strandäng samt den gemensamma gården som används av både familjer från *Skibet* och de äldre i *Broen*. Gemenskapen i *Broen* bygger i första hand på att dela ytor och aktiviteter, inte saker.

Organisation

För varje vecka görs ett aktivitetsschema för gemensamma verksamheter som måltider, fika, filmvisning med mera. De gemensamma lokalerna används inte särskilt ofta för spontana möten men kontakten inom huset är god, vilket bidrar till en känsla av trygghet (intervju med boende i *Broen*).

Takterrassen med gemensamt växthus i Broen

Gemensamma lokaler i Broen

Loftgång i Broen som även kan utnyttjas som mötesplats

- A. Lokal energi
- B. Hållbar stadsutveckling
- C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden
- D. En hållbar livsstil

Kulturkvarteret Aegidienhof

Centralt i Lübeck ligger kvarteret Aegidienhof med tegelbyggnader som delvis härstammar från 1200-talet. Här startade 1998 ett projekt med målsättningen att med medborgares hjälp renovera kvarterets tolv byggnader och samtidigt omvandla kvarteret till en modern, hållbar stadsmiljö med både bostäder och arbetsplatser (Kloehn, 2001). Resultatet blev 62 bostäder samt ett antal ateljéer, verkstäder, kontor, läkarmottagning, synagoga och en restaurang. Även om social hållbarhet hade hög prioritet valdes även ekologiskt hållbara lösningar genom energieffektivisering och ett modernt gemensamt kraftvärmeverk för hela kvarteret, ett regnvattenuppsamlingsystem som minskar färskvattenförbrukningen samt en grön och bilfri innergård.

Vision

Förutom målet att behålla platsens kulturvärden var visionen att ge olika typer av hushåll (olika åldrar, hushållstyper och inkomster) möjlighet att leva tillsammans och kombinera olika livsstilar. Blandningen av åldrar syftade även till att erbjuda äldre personer samt människor med funktionsnedsättning grannhjälp så att de kan bo kvar i sin egen bostad så länge som möjligt.

Delande

Förutom gemensam användning av lokaler är en av grundtankarna att dela tjänster internt i kvarteret och med omgivande kvarter. En

koordinations- och rådgivningsförening har bildats där boendes och verksamheters lokala kompetens och kunskap erbjuds, till exempel olika slag av hantverkshjälp, hjälp med inköp och barnpassning. Med sina verksamheter har föreningen påverkat omgivande kvarter och bidragit till en vitalisering av hela stadsdelen (Kloehn, 2001).

Organisation

För att säkerställa möjligheten till medbestämmande, medansvar och samägande har de boende valt en förvaltningsform som kombinerar rätten till individuellt ägande med ett gemensamt övergripande ansvar för hela kvarteret. Bostäderna, som finns i två av husen, ägs av lägenhetsinnehavarna och ingår i var sin förening som ansvarar för husens förvaltning. Dessa föreningar ingår i sin tur i Aegidienhof GBR – en förening med övergripande ansvar för hela kvarteret. I denna är alla lägenhetsinnehavare medlemmar.

Finansiering

Renoveringen av kvarteret har delvis skett med hjälp av krediter och lån från staden men de enskilda bostadsägarna har även bidragit med privat finansiering.

“Jag har ett krävande yrke och är glad när jag på kvällen kan dra mig tillbaka i min bostad och helt enkelt njuta av stillheten. Jag skulle inte vilja behöva dela badrum och kök med någon. Att bo kollektivt skulle kännas för trångt. Å andra sidan söker jag då och då andra människors närhet för samtal och gemensamma aktiviteter. I Aegidienhof hittar jag båda dessa möjligheter – närhet och distans. När jag behöver prata med någon kollar jag vad som pågår på gården eller i caféet. I andra fall stänger jag min lägenhetsdörr för att vara för mig själv.”

– Intervju i skriften “Aegidienhof. Neue Visionen in alten Mauern” (Kloehn, 2001)

Den gemensamma innergården

Caféet Konvent i en del av kvarteret Aegidienhof

- A. Lokal energi
- B. Hållbar stadsutveckling
- C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden
- D. En hållbar livsstil

Sammanfattande diskussion

Det som utmärker casen i den här gruppen är att samtliga ingår i en stadsmiljö och delar visionen att bidra till en ekologisk och social hållbar stadsutveckling genom bland annat delande. Tonvikten ligger på delande av rum och tjänster, främst internt men också externt, vilket är mest påtagligt och utvecklat i de schweiziska exemplen. Flera av verksamheterna – kontor, hotell och café – har valts eftersom de kan berika det egna boendet och samtidigt tillgodose en bredare allmänhets behov. De boende har i samtliga fall avstått från bostadsyta för att skapa förutsättningar för delande och medverkar på olika sätt i den gemensamma användningen och förvaltningen av verksamheter och lokaler. Med undantag för Broen har de boende varit involverade redan i planeringsfasen där de har samverkat med andra aktörer och haft en viktig roll både i utformningen av de egna bostäderna och i valet av de utrymmen, verksamheter och tjänster som skall delas internt och externt. Sege Park och Broen har i

första hand tillkommit på initiativ av samhället/kommunen medan Kalkbreite, Zollhaus och Aegidienhof är initierade av medborgare och utvecklade i samverkan med kommun, planerings- och byggaktörer. På liknande sätt som i den tidigare beskrivna energiansatsen innebär detta samverkan över tid, vilket skapar social kontakt och förmodligen även grogrund för trygghet.

Case	Vision	Delande	Organisationsform	Finansering
Kalkbreite Zollhaus	Gemensam plattform för hållbar stadsutveckling Integration av olika hushållstyper (ålder, eko-social, funktionsvariation) Nya boendeformer	Dela lokaler och utemiljö internt, med omgivande fastigheter och staden (café, takterrass, restaurang, vård) Bilpool (inga privatägda bilar)	Kooperativ som ansvarar för bostäder och verksamhetslokaler	Reducerat tomtpris Lån från befintliga bostadskooperativ och staden Banklån Egenfinansiering Planering i samverkan med andra aktörer
Sege Park Röda oasen	Hållbar stadsutveckling, klimat-omställning, delningsekonomi	Återbrukshub, verkstäder (reparera – trä, mekanik, textil), verktygsbibliotek, bilpool, cykelpool Energi (planer för gemensam produktion och delning)	Byggherredialog Ekonomisk förening för byggherrar, bostadsrättsföreningar, fastighetsägare	Projektfinsiering under planering Banklån Egenfinansiering
Broen	Integrerat äldreboende, skapa gemenskap i vardagen, hållbart byggande	Gemensamma ytor och aktiviteter: Kök, verkstad, tvättstuga, arbetsrum, gästlägenheter, takterrass, bibliotek och växthus	Huset förvaltas av förvaltningsbolag Aktiviteter organiseras och finansieras av de boende själva	Planerat och byggt av pensionsföretag, ingen medverkan av de boende Egenfinansiering via insats
Aegidienhof	Hållbar renovering av ett innerstadskvarter – bevarade kulturvärden, gemenskap, integration av olika hushållstyper (ålder, eko-social, funktionsvariation) Mötesplats för stadsdelen	Café som mötesplats för stadsdelen, blandning av verksamheter och bostäder	Bostadsrättsägareförening som kombinerar individuellt ägande med övergripande ansvar för fastigheten/kvarteret	Egenfinansiering samt ekonomiskt stöd från staden Lübeck

- A. Lokal energi
- B. Hållbar stadsutveckling
- C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden
- D. En hållbar livsstil

C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden

Byggande av bygdebastu i Röstånga

I takt med den generella urbanisering och centralisering som har präglat Sverige under lång tid har resurserna och samhällets service kommit att fördelas alltmer ojämnt mellan stad och glesbygd (Åkerman, 2020). Samtidigt som landsbygdens utveckling har eftersatts politiskt går det idag att se många exempel på medborgardrivna initiativ för att möta lokala behov. I kontrast till stadens föreställda anonymitet finns i landsbygdsmiljöer ofta en närmre social gemenskap och en identitet kopplad till platsen, vilket är viktiga förutsättningar för gemensam organisering. Liksom Boverket (2020) konstaterar finns också en tradition av att genom samsällighetsföreningar ansvara för vägar och andra delade resurser. Tillsammans med exempelvis outnyttjade fastigheter och ny digital teknik ger detta sammantaget intressanta förutsättningar för att utveckla mer av gemensamt förvaltande och delande lokalt, och även i ett bredare perspektiv för att utveckla mer hållbara sätt att leva.

Urbana miljöer har under pandemin och med klimatkrisen visat sig sårbara på flera sätt, något Anna Blennow (2021) kommenterar i en artikel som också lyfter en tendens med utflyttning från storstäder och ett mänskligt behov av gemenskap. De senaste åren har en del landsbygdskommuner kunnat se ökande befolkningstal för första gången på länge, även om det generellt sett är kommuner som har goda kommunikationer och närhet till städer (Åkerman, 2020).

Samtidigt som det går att se många självinitierade utvecklingsprojekt lokalt fortsätter välfärdsservicen i glesbygd att tunnna ut. Det reser frågor om vad som är lämpligt att människor själva ansvarar för lokalt, och hur det politiska helhetsansvaret för service och utveckling hanteras. Inte minst är en viktig fråga hur offentlig sektor och andra samhällsaktörer kan stödja och skapa förutsättningar för de lokalt drivna initiativen – i samspel med bibehållen och utvecklad välfärdsservice.

- A. Lokal energi
- B. Hållbar stadsutveckling
- C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden
- D. En hållbar livsstil

Röstånga Tillsammans & Röstånga Utvecklings AB ^(svb)

Röstånga representerar delningsekonomi på landsbygd men även en annorlunda förvaltningsform. Här kommer initiativ och delfinansiering från medborgarna själva, som därmed har stort inflytande både på valet av *vad* som ska delas och *hur* det ska förvaltas.

Vision

I Röstånga, ett litet skånskt samhälle med cirka 900 invånare, startade engagerade bybor ett lokalt utvecklingsarbete 2007 för att stärka den sociala samhörigheten och få till en positiv spiral med inflyttning till byn och bevarad samhällsservice. Föreningen Röstånga Tillsammans bildades två år senare och ambitionen är att vara en samlande kraft för lokalt engagemang, samarbeten och en plattform för nya utvecklingsinitiativ i bygden. Genom sin verksamhet utmanar byborna synen på vad som är möjligt att lokalt ta ansvar för och driva tillsammans. Något som betonas är hur olika former av engagemang och verksamheter samspelar i den lokala utvecklingen.

Delande

En potential som tidigt identifierades i utvecklingsarbetet var fastigheter i byn som skulle kunna ges nytt liv. 2011 startades därför "Röstånga Utvecklings AB (svb)" (RUAB) som föreningen Röstånga Tillsammans majoritetsägar, och som fungerar som ett lokalt fastighetsbolag. RUAB har idag över 470

delägare, varav många är boende i byn. Bolaget har formen svb – ett aktiebolag med "särskild vinstutdelningsbegränsning", vilket innebär att all vinst stannar kvar i bolaget och återinvesteras i nya projekt.

Först köpte RUAB ett gammalt nergånget fryshus som renoverades och gjordes om till Sveriges minsta konsthall. Därefter förvärvades det gamla stationshuset för att möjliggöra fortsatt drift som restaurang och kulturell mötesplats i byn med bland annat konserter. I ett tredje hus finns dels en gemensam mötes- och utbildningslokal, dels en lägenhet som hyrs ut. RUAB äger idag sex fastigheter, där de senast förvärvade är mindre bostadshus som har renoverats som hyreslägenheter samt en fastighet som är planerad att rivras.

Vid sidan av det *delade fastighetsägandet* finns även andra gemensamma resurser i verksamheten. Genom RUAB har en *bokningsbar mustpress* köpts in som medlemmar i Röstånga Tillsammans får tillgång till genom andelsägande. I Röstånga Tillsammans regi har det också byggts en *bygdebastu* på hjul som kan turnera runt till olika hushåll mot en mindre årlig avgift för nyttjande. Tidigare hade föreningen även en *buss* som kunde bokas av medlemmar.

I intervjuer med aktiva i Röstånga Tillsammans betonas att den sociala gemenskapen som finns lokalt är en viktig förutsättning för vardagligt delande av resurser, och att de har kunnat utöka och förstärka den sociala tilliten genom utvecklingsinitiativen.

Det före detta stationshuset som idag är restaurang och mötesplats

Organisation

När det gäller delande är Röstånga Tillsammans och RUAB både ett forum för nya idéer och en förvaltningsform för det som redan har etablerats. En mindre krets engagerade bybor är drivande, men fler bjuds in när något är på gång och ska göras. I RUAB äger föreningen majoriteten av aktierna och det är därmed föreningens ändamålsparagraf som blir styrande, med sitt syfte om att verka för den lokala utvecklingen i Röstångabygden.

En idé som växte i fram i tidiga samtal som Röstånga Tillsammans organiserade, var att utveckla ett flergenerationsboende i byn. Denna idé har senare kombinerats med ett förslag om att skapa en ekoby, och det pågår projektering för att genomföra denna "R:ekoby", på mark intill befintliga villor i södra Röstånga. Röstånga R:ekobys ekonomiska förening driver processen i samarbete med arkitektfirman Fojab.

Fristående, liksom R:ekobyn, men i samma anda som Röstånga Tillsammans, har även

"Röstånga energikooperativ" (ekonomisk förening) startats de senaste åren. Kooperativet möjliggör för medlemmarna att sätta upp egna solcellsanslagningar och att hitta smarta energilösningar.

Finansiering

Projektfinansiering användes initialt för att utveckla initiativ och samarbeten och är fortsatt en viktig del i finansieringen. Ett pågående treårsprojekt, "Individ & bygd i balans" finansieras av Arvsfonden. Röstånga Tillsammans är projektägare, och man arbetar med flera hållbarhetsaspekter tillsammans med andra lokala aktörer. Samtidigt utvecklas en starkare egen ekonomisk plattform genom bolaget RUAB. En del av bolagets grundkapital kommer från aktieförsäljning, vilket har möjliggjort banklån till fastighetsköpen.

Fryshuset som blev konsthall

"När vi köpte in den där riktigt bra pressen på initiativ av en i byn, så hittade vi en formalisering kring det [...]. En funktion som har en tydlig delning blir också något som socialt stärker. Och att man som granne bara kan komma in och praktisera utan att det behöver vara ett [inplanerat] möte. Så för oss är de olika funktionerna ett stärkande av det sociala kittet. Och så blir det mervärde (alla behöver inte köpa sin egen) av något som alla kanske inte hade haft eller gjort. Ett tillvaratagande av resurser. Och så är det så himla trevligt."

– Intervju Röstånga

"Projekt är inte synonymt med utveckling. Och det var vi ganska enade kring, att vi ville åstadkomma något annat med projekten. [...] Det är en utveckling där strategi och praktik går hand i hand och där man har en riktning, men där det ändå ändras utifrån förutsättningar och behov, och vilka som är med. [...] Alla har ett engagemang. Man kan vara engagerad på olika sätt. Lokalt tar det sig olika uttryck beroende på intressen, liv och tid i stort. Allt engagemang behövs. Och man får snabbt acceptera att alla inte kan vara med överallt. För vår del så är att arbeta inkluderande inte samma sak som att 'alla' är med. Alla är välkomna att engagera sig i arbetet, motprestationen är aktivitet. Alla är inte alltid med."

– Intervju Röstånga

Evenemang på Stationen

- A. Lokal energi
- B. Hållbar stadsutveckling
- C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden
- D. En hållbar livsstil

Föreningen BobenOp Klima- und Energiewende

Utanför Flensburg på landsbygden i norra Tyskland ligger byn Hürup med drygt tusen invånare. Sedan 2015 har den ideella föreningen "BobenOp Klima- und Energiewende" utvecklat initiativ i byn för klimat- och energiomställning, med utgångspunkt i medborgarnas idéer. Den ansluter till den tradition för energiomställning ("Energiewende") som har funnits i Tyskland de senaste 30–40 åren, men även till "Transition Towns"-rörelsen som har utvecklats sedan 2006. Förutom att stödja utvecklingen för förnybar energi- och värmeproduktion lokalt, skapar man även sociala aktiviteter och studiecirkel kring hållbar mat och andra teman som det finns intresse för. Ett fristående kooperativ som bygger lokalt värmenät och -produktion har startats.

Vision

Föreningen vill stimulera medborgarnas engagemang för klimatomställning lokalt och utveckla byn som en levande förebild där "alla kan göra något" som ett led i omställningen. En gång i månaden hålls en öppen idésmidda som är en kontinuerlig mötesplats och kontaktpunkt, där nya idéer för verksamheten kan utvecklas. Att åstadkomma en energiomställning med självständig förnybar energiförsörjning är en central del av visionen.

Delande

För att möjliggöra en hållbar energiomställning har flera olika initiativ tagits. Dels finns en

inköpsgrupp för gemensamma avtal när det gäller el och gas till hushållen som ingår. Här delas kunskap när leverantörer jämförs, och gemensamma krav kan ställas. De senaste åren har en "medborgarnas solrådgivning" etablerats, där kunskap delas genom att husägare kan få en kostnadsfri konsultation inför installation av solpaneler.

Föreningen har också initierat byggandet av ett lokalt fjärrvärmenät, där ägandet och driften ligger i ett fristående kooperativ – medlemmar är de som tar del av värmeproduktionen. Av byns hus är cirka hundra anslutna och man jobbar på att fler ska ansluta sig. Det finns idag ett lokalt värmeverk med pelletsbränning och man planerar att inom en snar framtid bygga ett vindkraftverk finansierat av en privatperson. Man avser även att bygga en solcellspark med värmelagring i lerjord, enligt förebild i danska Braedstrup.

Andra delningsinitiativ finns inom mobilitet, där ett av föreningens initiativ är att placera ut samåkningsbänkar med tillhörande skyltar. Den som vill samåka kan välja en skylt som visar önskad destination eller riktning, så att förbipasserande bilister lättare kan ta ställning till om det passar att plocka upp den som väntar vid bänken.

Ytterligare ett projekt handlar om att skapa förutsättningar för andra boendeformer i byn då priserna på hus är relativt höga. Förhandlingar har förts för att få mark för så kallade "tiny

houses", små hus på hjul, samt andra modulära småhus. Gemensam markyta och lösning för energi, vatten och avlopp har idag möjliggjorts tillfälligt genom samarbete med en lokal lantbrukare, där flera tiny houses har plats i direkt anslutning till byn. En mötesyta och plats för kunskapsdelning finns även i en gemensam "byverkstad", där praktiskt inriktade aktiviteter organiseras.

Organisation

Den ideella föreningen fungerar som en plattform för flera olika verksamhetsgrenar med egna arbetsgrupper, där arbetet framför allt sker ideellt. En koordinator är anställd av föreningen för att samordna, stödja genomförande, söka projektmedel och representera föreningen. Varje månad hålls en idésmidda med tankeutbyte på olika teman. För det omfattande projektet med lokalt fjärrvärme har ett fristående kooperativ startats.

Finansiering

Lönen för den anställda koordinatören har i flera år finansierats filantropiskt av en lokal företagare. Föreningen söker projektmedel för flera av sina initiativ, och har ett nära samarbete med kommunen Hürup. Banklån används i projektet med lokalt fjärrvärme.

Vid samåkningsbänken

En prototyp för Tiny Houses

- A. Lokal energi
- B. Hållbar stadsutveckling
- C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden
- D. En hållbar livsstil

Sammanfattande diskussion

Delande är i båda dessa exempel en del av en större ambition om att stödja en lokal utveckling där de som bor är aktivt involverade i gemensamma initiativ. Utvecklingen av nya initiativ sker successivt över flera år, i relation till de befintliga sammanhang som redan finns lokalt. Såväl i Röstånga som i BobenOp/Hürup är en viktig grund att stärka den sociala gemenskapen i byn, för att även möjliggöra gemensamt ansvarstagande, ägande, samt förvaltning. De sociala möten som skapas genom utvecklingsinitiativen torde också öka den upplevda tryggheten lokalt.

När man i Röstånga valde att köpa några nedgångna fastigheter mitt i byn motiverades det uttryckligen av att den tidigare förvaltningen med uthyrning skapade social oro. Det delade fastighetsägandet kan därmed ses som ett sätt att tillsammans ta socialt ansvar. Initiativen i Röstånga syftar också till att förbättra förutsättningarna för att bo och leva i bygden, och bidra till en inflyttning – något som ökar möjligheten att bevara service och välfärd, och därmed också påverkar boendes upplevda kontroll över hur saker och ting utvecklas lokalt. Detta menar vi är en aspekt som påverkar den sociala tryggheten.

Initiativen i Hürup för ökad gemensam självförsörjning inom energiproduktion och uppvärmning kan också beskrivas som ett sätt att ta kontroll över samhällsutvecklingen lokalt, vilket kan öka den upplevda tryggheten. Dels genom att reellt bidra till en tryggare ekonomisk situation i tider av kraftigt varierande energipriser, dels genom att det ger ett demokratiskt inflytande. Precis som i Röstånga finns ambitioner om att bidra till ökade möjligheter att

bosätta sig i byn eller omkringliggande bygden, och därmed stödja att service bibehålls.

Även om projektfinansiering används i båda exemplen finns en långsiktighet i organisationen, där en samlande ideell förening fungerar som plattform för olika verksamhetsgrenar. Att bjuda in många bybor att bli aktieägare har i Röstånga varit ett sätt att skapa delaktighet och ge möjligheten att bidra även ekonomiskt. I Hürup har det varit en enskild näringsidkare som bidragit med väsentlig finansiering till föreningen, men i det fristående kooperativet som bygger värmenät och -produktion finns ett delat ägande och en självfinansiering från de som blir medlemmar.

När det gäller den långsiktiga visionen finns i Röstånga i första hand ett socialt och ekonomiskt fokus, att stödja den lokala ekonomin och att utveckla förutsättningar för att bo och verka i byn och den omkringliggande bygden. I BobenOp/Hürup är utgångspunkten klimat- och energiomställning, med medborgarnas engagemang som drivkraft. Genom att de två exemplen delvis skiljer sig i inriktning och vad som delas synliggör de också olika aspekter när det gäller att utveckla delande i landsbygdsmiljö.

Case	Vision	Delande	Organisationsform	Finansiering
Röstånga Tillsammans RUAB	Utveckla bygden Aktivera medborgare	Aktiviteter (bastu, mustpress) Fastigheter (bostäder, restaurang, konsthall, möteslokal)	Ideell förening för projekt & aktiviteter Aktiebolag för fastigheter med tillhörande förvaltningsorganisation	Offentliga projektmedel, gräsrotsfinansiering, banklån
BobenOp Klima- und Energiewende	Hållbar energiförsörjning Klimatomställning Aktivera medborgare	Energi, nya boendeformer, kollektiv transport, byverkstad	Ideell förening med flera verksamhetsgrenar Fristående kooperativ för fjärrvärme	Offentliga projektmedel, privat filantropisk finansiering, banklån, nära samarbete med kommun

- A. Lokal energi
- B. Hållbar stadsutveckling
- C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden
- D. En hållbar livsstil

D. En hållbar livsstil

Alternativ till ordinärt boende, till exempel kollektivhus och ekobyar, har funnits i Sverige under många decennier men först på senare tid betraktats som förebilder för en hållbar livsstil. Kollektivhusrörelsen, som har sina rötter i socialdemokratins 1930-tal, fick ett uppsving under 1980-talet och idag finns ett 50-tal kollektivhus med olika upplåtelseformer, främst kooperativ hyresrätt och hyresrätt (Dalholm & Mitchell, 2019). Under 1980-talet startade även en utbyggnad av ekobyar som pågår än idag. Det finns med andra ord i Sverige en viss tradition att enskilda individer och grupper av människor, med ambitionen att anamma en annorlunda livsstil, skapar sina egna boendeformer.

Kollektivhusföreningarna har i första rummet haft en social målsättning medan ekobyarna framför allt eftersträvat en ekologisk livsstil även om också de har haft en social agenda.

De tre exempel som beskrivs i detta avsnitt har hämtats från Danmark och Tyskland. Anledningen till att vi har valt dessa framför svenska exempel är att de kombinerar ordinärt boende med en tydlig ambition att uppnå ekologisk och social hållbarhet där även delande ingår. De människor som väljer att bo i dessa områden delar visionen om en hållbar livsstil med en viss grad av självhushåll och kollektivt ansvar för bostadshus, utemiljö och infrastruktur.

Visioner uden handling er blot en drøm
Handling uden visioner får bare tiden til at gå
Visioner sammen med handling kan ændre verden

– Bofælleskapet
Munksøgårds motto

- A. Lokal energi
- B. Hållbar stadsutveckling
- C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden
- D. En hållbar livsstil

Andelssamfundet i Hjortshøj

Detta kooperativa samhälle ligger på Jylland 15 kilometer nordost om Århus och grundades 1986. I samhället bor 300 personer – 180 vuxna och 120 barn. Fokus i Hjortshøj är ekologiskt och hållbart byggande och boende. En utbyggnad av området sker successivt och idag finns åtta bostadsgrupper med ca 8–20 hushåll i varje. I fem av grupperna finns ett gemensamhetshus med kök, allrum och tvättstuga. Alla bostadsgrupper har samma status och samtliga boende bidrar varje år ekonomiskt till gemensamma lokaler och aktiviteter. Under de närmaste åren planerar man att bygga ytterligare tre bostadsgrupper. De boende har en värdegemenskap och vill bland annat främja ekologisk livsstil och social mångfald (ålder, funktionsvariation).

Vision

Målet är att kooperativet ska fungera som ett levande laboratorium för en hållbar framtid där man försöker uppnå ekologisk balans, social gemenskap och delat ansvar, lokalt förankrad ekonomi och nya boendeformer. Bostadshusen representerar olika slags experiment inom hållbart byggande, energi, byggmaterial och arkitektur. För att ge plats åt människor med olika livsstilar och socioekonomiska förutsättningar har man valt att blanda tre upplåtelseformer – hyresrätt, ägande och andelsförening. Hyresrätterna, där husen omfattar ett 20-tal bostäder, har byggts och förvaltas av ett större bostadsföretag som även har bostäder på

annat håll men som vill stödja den här typen av experiment.

Delande

Kooperativet äger och förvaltar gemensamt jordbruksmark, boskap, fruktträdgårdar. Det finns många gemensamma aktiviteter – middagar, vandringsgrupp, bildkonstgrupp, café och även verksamheter som riktar sig till människor utanför kooperativet, till exempel skördemarknad, och Bed&Breakfast. Eftersom en av målsättningarna är att hjälpa svaga samhällsgrupper att få ett meningsfullt liv tillsammans med andra, har kooperativet tillsammans med kommunen byggt 16 bostäder för personer med särskilda behov där en av bostadsgrupperna består av ungdomar med kognitiv funktionsvariation. Kommunen ser bostadsgrupperna i Hjortshøj som en social tillgång och planerar att placera ukrainska flyktingar där.

Exempel på gemensamma verksamheter i Hjortshøj

Organisation och finansiering

Ett av målen har varit att utveckla samverkansstrukturer där de flesta ska bli hörda, fatta beslut och bidra till en rättvis ekonomi. Det finns ett brett utbud av arbetsgrupper med specifika ansvarsområden som är centrala för kooperativet. Grupperna har egen budget och kan ansöka om pengar för sina verksamheter från kooperativets styrelse. Allt arbete i grupperna är ideellt och en gång per år görs en skriftlig rapport som ligger till grund för påföljande års anslag.

Alla bostadsgrupper tillhör "markägareföreningen Andelssamfundet i Hjortshøj" och varje bostadsgrupp väljer en ledamot till den gemensamma styrelsen en gång per år. Styrelsen fattar beslut i markägarärenden medan alla övriga ärenden beslutas av den ideella föreningen "Andelssamfundet i Hjortshøj" där kooperativets alla vuxna är medlemmar. Månadsmöten för hela kooperativet hålls cirka tio gånger per år. De enskilda bostadsgrupperna håller interna möten med ungefär samma frekvens.

Bostadshus i Hjortshøj

- A. Lokal energi
- B. Hållbar stadsutveckling
- C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden
- D. En hållbar livsstil

Bofællesskapet Munksøgård

Detta är ett bofællesskap² med inriktning på ekologi och gemenskap i utkanten av Roskilde som i flera avseenden liknar Andelssamfundet i Hjortshøj. I området bor cirka 75 barn och 160 vuxna och målsättningen är att det ska finnas boende i olika åldrar och med olika social bakgrund. Munksøgård är uppdelat i fem mindre bostadsgrupper, var och en med ett eget hus för gemensamma aktiviteter. Det finns en bostadsgrupp med privatägda bostäder, tre med hyresbostäder och en med bostadsrätter (bofællesskab).

De fem bostadsgrupperna ligger runt separata gårdar. En av bostadsgrupperna är för äldre (55+) och en för yngre hushåll. Dessa förvaltas tillsammans med en tredje bostadsgrupp av Boligselskabet Sjælland, ett allmännyttigt bolag för hyresbostäder. Husen i samtliga bostadsgrupper är radhuslängor i två plan med träfasader men karaktären i de olika upplåtelseformerna varierar något. Många hushåll bor kvar sedan området byggdes för 20 år sedan. Störst omflyttning är det i bostadsgruppen för unga. De privatägda husen och bostadsrättsföreningen försågs för några år sedan med solceller på taken. Även de boende i hyresbostäderna skulle vilja installera solceller men hittills har förvaltningsbolaget inte tillstyrkt detta.

Vision

När området byggdes år 2000 var målsättningen att ha lokaler för gemensamma aktiviteter,

blandade ägandeformer, alternativa hållbara lösningar för vatten, energi och byggteknik och största möjliga självförsörjning (Foldager & Dyck-Madsen, 2002). Det finns ett gemensamt värme- och avloppssystem och den gamla bondgården (Munksøgård), som ligger centralt i området, används för områdesgemensamma verksamheter.

Delande

Ambitionen är att de boende själva skall sköta området i så stor utsträckning som möjligt. Femton arbetsgrupper med representation från alla fem bostadsgrupperna ansvarar för IT, värmesystem, avloppsvatten, trädgårdsskötsel, avfallshantering, drift av gemensamhetshuset Munksøgård, husdjur med mera. Det finns även en arbetsgrupp för återbruk av kläder och skötsel i en bytesvagn där man kan lämna och hämta saker. Dessutom finns en bilpool med 15 bilar som är placerade på olika platser i området. Bilpoolen kan användas av munksøborna men även av andra roskildebor.

De boende i Munksøgård har egna koloniträdgårdar och gemensamma odlingar med bär och grönsaker samt med gröda och gräs till gemensamma husdjur (får, kor och gäss). Från början var avsikten att bygga en förskola och arbetsplatser i området men detta har man ännu inte lyckats förverkliga. Många av de boende umgås på tvärs över bostadsgrupper, ålder och ekonomiska förutsättningar. Man

Karta över bostadsgrupperna i Munksøgård

spelar fotboll, passar varandras husdjur, deltar på eftermiddagsfika med mera. Det finns även en hel del intern kommunikation via internet. Att man känner varandra inom den egna bostadsgruppen och på området som helhet bidrar till att området känns tryggt. Däremot har man inte särskilt mycket kontakt med omgivande bostadsområden.

Organisation och finansiering

Områdets femton arbetsgrupper med representanter från de fem bostadsgrupperna tar hand om praktiska frågor för hela området. Principen att alla bostadsgrupper ska vara representerade i arbetsgrupperna har införts för att bygga upp sociala nätverk på tvärs för hela fællesskapet. Arbetsgrupperna arbetar självständigt och organiserar själva sitt arbete med utgångspunkt från det uppdrag och den budget som styrelsen har gett dem och som områdets generalförsamling har godkänt. Fællesskapets styrelse samordnar arbetsgrupperna men det är generalförsamlingen som har den avgörande beslutsrätten i alla ärenden.

“När du flyttar in får du veta att du ska delta i matlagningen en gång var tredje vecka. Du behöver inte vara med och äta, men det är ett förpliktigande fællesskab. Även att vara med och städa i fælleshuset. Principen är att alla ska delta. Någon säger: Kan man inte få lov att gå i pension? Vi har några som är i hög ålder. Men det är inte alltid de som är äldst som säger så.”

– Intervju i Munksøgård

² Bofællesskab är en dansk upplåtelseform som närmast motsvarar kooperativ hyresrätt i Sverige

Mellan generalförsamlingens möten hålls möten med hela fællesskapet när det finns särskilt konfliktfyllda ärenden som behöver diskuteras och beslutas. Ibland kan det ta lång tid att fatta beslut eftersom det finns många viljor och olika förutsättningar, bland annat på grund av de olika upplåtelseformerna. Ett sådant aktuellt ärende är det framtida värmesystemet. Hittills har området haft uppvärmning via en gemensam pelletsbrännarcentral men nu vill de boende ersätta den med jordvärme. Kommunen och förvaltningsbolaget för hyresrätterna föredrar en anslutning till kommunens fjärrvärmesystem, vilket strider mot principen att området skall vara självförsörjande.

När det gäller samhällsstöd var detta framför allt aktuellt i samband med uppförandet av området. Några av de hushåll som var drivande hade goda kontakter inom kommunförvaltningen, vilket bidrog till att de fick köpa marken relativt billigt. Man fick även hjälp att hitta en förvaltarorganisation för hyresbostäderna, vilket var viktigt eftersom en blandning av upplåtelseformer var en förutsättning för projektet.

De privatägda bostäderna med solceller på taken i Munksøgård

Interiör i ett av fælleshusen i Munksøgård

- A. Lokal energi
- B. Hållbar stadsutveckling
- C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden
- D. En hållbar livsstil

Ekobyn Sieben Linden

Sieben Linden ligger i kommunen Beetzendorf i Altmark, Tyskland, och grundades 1997. För närvarande bor drygt hundra vuxna samt fyrtio barn och ungdomar i området. Från början användes byggbodar som bostäder men dessa har successivt ersatts med flerbostadshus som är energieffektiva och byggda av lera och halm eller trä.

Vision

Ekobyn har som mål att utveckla hållbara livsstilar som kombierar en hög livskvalitet med ett litet ekologiskt fotavtryck. Sieben Linden välkomnar människor med olika kulturell och social bakgrund i olika åldrar, med och utan funktionsnedsättning.

Delande

Den kooperativt organiserade byn förfogar över hundra hektar land där åttio hektar består av skog. Kärnan i byn är en ekologiskt restaurerad bondgård, som rymmer lokaler för gemensamma aktiviteter, bland annat en liten butik och en förskola. Byn tillhandahåller även två lånebilar. Det finns en trädgård med gemensam odling av frukter och grönsaker för självförsörjning. Komposteringstoalletter, ett avloppsreningsverk och solpaneler ger lokal hållbar energi och ett cirkulärt avloppssystem. Men det är framför allt delande av livsstil som står i förgrunden och därför måste alla som flyttar till ekobyn delta i kurser som förberedelse på livet där.

Organisation och finansiering

Ekobyn drivs av ett överordnat kooperativ och ett antal delkooperativ som ansvarar för gemensamma verksamheter som butik, odling och bebyggelse. Alla arbetsinsatser för kooperativet avlönas. Varje delkooperativ är autonomt men för beslut krävs fullständig enighet. När detta saknas delegeras beslutet till områdets överordnade kooperativ där beslut fattas med två tredjedelars majoritet.

Bostäderna byggs av kooperativet och finansieras genom en insats och hyra. Det finns möjlighet att betala en högre insats och därmed få lägre hyra.

Ett av bostadshusen

Platsen framför den lokala butiken i Sieben Linden

- A. Lokal energi
- B. Hållbar stadsutveckling
- C. Lokalt utvecklingsarbete på landsbygden
- D. En hållbar livsstil

Sammanfattande diskussion

Det som förenar dessa exempel är önskan att skapa ett lokalsamhälle med mer hållbar livsstil via ekologiskt tänkande och byggande, gemenskap och delande samt integration av olika samhällsgrupper som även innebär inkludering av människor med funktionsvariation. I de danska exemplen kombineras olika upplåtelseformer med gårdsvis gemenskap kring ett "fælleshus" med olika verksamheter. Områdesgemensamma aktiviteter som odlingar, gemensam värmeförsörjning, butik, verkstäder med mera utförs genom ideellt arbete och drivs av ett övergripande kooperativ där samtliga gårdsgemenskaper är representerade. Till skillnad från ekobyar har de ett semi-urbant läge och kan därmed ses som alternativ till ordinärt boende och försök att utveckla en mer hållbar samhällsekonomi med ökat ansvar för lokal välfärd genom integrationen av olika hushållstyper.

Sieben Linden representerar en liknande samhällsvision men har mer karaktären av en traditionell ekoby genom sitt läge på landsbygden. En del verksamheter sköts med ideella krafter medan andra avlönas av det övergripande kooperativet.

Case	Vision	Delande	Organisationsform	Finansering
Andels-samfundet i Hjortshøj	Hållbar livsstil & samhällsomställning, integration	Fælleshus på varje gård (8 stycken) som används av alla boende Gemensam odling och djurhållning Butik, restaurang	Kooperativ (övergripande) för områdets gemensamma verksamheter Arbetsgrupper för enskilda verksamheter	Bostäderna kombination av egen och kommunal finansiering Drift och utveckling finansieras av kooperativ med visst projektstöd
Munksøgård	Hållbar livsstil: Skapa gemenskap och demokrati, ekologi och hållbarhet Integration av olika hushållstyper (ålder, eko-social, funktionsvariation)	Gemensam värmeförsörjning (idag pellets, i framtiden fjärrvärme eller bergvärme), gemensamma odlingar och djur (får, kor och gäss), bilpool, 2nd-hand-bytesvagn, ekobutik Aktiviteter i fælleshusen – mat, kurser	Kooperativ för områdets gemensamma verksamheter Arbetsgrupper för enskilda verksamheter Föreningar (fristående) för vissa verksamheter, exempelvis bilpool och butik	Vid uppförandet en kombination av egen finansiering och samarbete med kommunen samt allmännyttigt bostadsbolag Löpande drift & utveckling finansieras av kooperativet
Sieben Linden	Hållbar livsstil, hållbart byggande	Vattenrening, värmeförsörjning, odling, dagis, butik	Övergripande kooperativ organisation för hela ekobyen Enskilda kooperativ för olika verksamheter och aktiviteter	Egenfinansiering

Delandets former, förutsättningar och bidrag till en trygg stad och landsbygd

Vad är trygghet?

I dagens samhälle är trygghet en viktig fråga. Men vad innebär trygghet och hur skapas den? En vanlig tolkning är att trygghet har ett samband med risken för att utsättas för brott. Detta är också utgångspunkten i Boverkets definition som i första hand beskriver trygghet i fysiska miljöer: *”Trygghet är den känsla som utlöses när individen tolkar en fysisk miljöes utformning och användning genom att sinnesintryck kombineras med såväl egna erfarenheter, som med andra individers eller mediers beskrivningar av risken för att utsättas för brott eller hotfulla situationer.”* (Boverket, 2010)

Det finns olika sätt att minska risken för att människor skall utsättas för brott i staden. En vanlig åtgärd är att kontrollera allmänna platser genom kameraövervakning och ökad polisiär närvaro. En annan är att använda bebyggelsens och offentliga platser utformning för att förebygga risken för brott till exempel genom val av belysning och vegetation. Dagens hållbara stadsbyggande, med en blandning av bostäder, service och arbetsplatser, har flera målsättningar och en är att öka människors närvaro under större delen av dygnet och därmed skapa trygghet i staden. Territorialitet är en annan faktor som minskar risken för att utsättas för brott (Ceccato m.fl., 2019). Den skapas när människor känner geografisk tillhörighet och identifierar sig med en plats, och därmed känner ansvar för den.

Men trygghet och trygghetsskapande kan även tolkas på ett bredare sätt. Harrysson

m.fl. (2019) menar att definitionen av trygghet är något som förändras över tid och även är kontextuell. Medan trygghet tidigare beskrevs som risken för att bli utsatt för brott ses den numera även som ”upplevd känsla av trygghet” där demokrati, makt och inflytande ingår som viktiga trygghetsskapande faktorer. Det kontextuella innebär bland annat att trygghet kan relateras till olika nivåer i samhället – dess institutioner respektive människors närmiljö eller deras förmåga att lokalt hantera livets utmaningar.

Trygghet är även en social aktivitet som skapas tillsammans med andra och som förutsätter tillit både till samhället och till den grupp inom vilken vi verkar. I detta sammanhang är civilsamhället en viktig aktör som tillitsbyggare och förmedlare av samhällets normer, men är även en part i samverkan mellan medborgare och samhälle – en samverkan som innebär ett givande och tagande. Å ena sidan ger samhället genom lagstiftning och andra former av regelverk förutsättningarna för civilsamhällets verksamhet. Å andra sidan kan civilsamhället bidra med värden som den offentliga sektorn inte förmår leverera själv. Denna samverkan kan antingen understödjas och utvecklas, eller villkoras från samhällets sida.

Exemplen i vår studie anknyter framför allt till den vidare tolkningen av trygghetsskapande där människors inflytande och ett ansvarstagande civilsamhälle är viktiga faktorer. Men

gemensamt för våra exempel är också visionen att kunna bidra till gemenskap genom att dela olika typer av resurser, en ambition som vi menar även skapar förutsättningar för trygghet.

Delande och trygghet i studiens exempel

Föresatsen för denna studie var att undersöka olika exempel på delningsekonomi – deras inriktning, omfattning och organisations- och förvaltningsformer – samt att analysera deras potential för att skapa social gemenskap och trygghet. Detta inbegriper även frågor kring hur delande och delningsekonomi påverkas av den rumsliga kontexten, det vill säga om den förekommer i stads- eller landsbygdsmiljö, vad det innebär att dela i en befintlig miljö respektive i en nybyggd stadsdel och vilka möjligheter och utmaningar som ryms i fysiskt respektive digitalt delande. Även betydelsen av hur denna typ av projekt finansieras och stöts av samhället – och på vilka sätt medborgare och boende engageras – diskuteras i detta avslutande avsnitt.

Delandets innehåll och motiv

En av våra frågor är vilka olika innebörder och motiv som kan förknippas med delande. Flera av exemplen anknyter till en tradition som länge har funnits i Sverige och i andra länder – att i bostadsområden eller kvarter ha tillgång till gemensamma lokaler. Skillnaden i förhållande till föregångarna är typen av lokaler och motiven för delande. I de schweiziska exemplen samt i Aegidienhof, Broen och Sege Park delas verksamheter och lokaler som normalt ingår i den privata bostaden. Motiv för delande är minskad resursförbrukning och social gemenskap. Denna form av delande anknyter i

någon mening till det som generellt kan sägas känneteckna delningsekonomi – att dela med sig av sina tillgångar. Skillnaden är att det inte är överskottsresurser som erbjuds utan rumsliga resurser som skapas genom att boende avstår från bostadsyta för att kunna dela olika typer av lokaler med andra.

I exemplen där energiproduktion och energieffektivisering står i centrum (nederländska exemplen och Hammarby Sjöstad) finns ekonomiska motiv för delande men även en önskan om att ha kontroll över val av energiform och användning av vinst. Detta gäller också de semi-urbana områdena Hjortshøj och Munksøgård där behovet av kontroll även gäller livsmedelsproduktion och att skapa förutsättningar för en alternativ livsstil.

Ett annat motiv till delande, som knyter an till behovet av kontroll, är att stimulera en livskraftig och hållbar lokal utveckling, där delningsinitiativ kan bidra till en stärkt lokal ekonomi och därmed bättre förutsättningar för kommersiell och samhällelig service. Detta är fallet framför allt i Röstånga och BobenOp där delandet även är ett sätt att skapa en utvecklingsplattform för samhällsförändring, med gemensamt ägande och förvaltning av lokala resurser.

I flera av exemplen men framför allt i Hammarby Sjöstad och de två nederländska energiexemplen är skapande och förmedling av kunskap en central uppgift. Arbetet med

energieffektivisering respektive energiomställning har också en social dimension – en potential att skapa social gemenskap och en grogrund för andra verksamheter.

Något som exemplens delningsinitiativ i flera fall handlar om är att möjliggöra hållbar mobilitet och minska behovet av privata bilar. I Munksøgård och Zonedorpen sker detta genom lokala bilkooperativ, i Sege Park genom att bil- och cykeldelning för stadsdelen upphandlas. Att åka tillsammans stimuleras i BobenOp genom utplacerade samåkningbänkar, något som också kan tillföra sociala värden lokalt.

Delande och plats

Våra exempel representerar delande i stadsmiljö och i landsbygdsmiljöer, och såväl inriktning som förutsättningar för delande har visat sig se olika ut. Det beror delvis på skillnader i bebyggelsestyp, det vill säga att bostäder på landsbygden framför allt består av enfamiljshus medan våra exempel i stadsmiljö består av flerfamiljshus. En annan skillnad är att bebyggelsen i landsbygdsexemplen är befintlig medan flertalet exempel i stadsmiljö har uppförts i samråd med de boende, vilket i sig ger olika förutsättningar. Delande av rum och delvis även energi är det som dominerar exemplen i stadsmiljö. Att dela rum i staden handlar om att förskjuta gränsen mellan privat och offentligt rum i bostaden, bostadshuset och bostadskvarteret. Bland landsbygdsexemplen ser vi också delande av gemensamma rum och energi, men därutöver en större bredd av delande med odling, mobilitet och andra tjänster. Här innebär delande av rum att ha tillgång till lokaler utanför bostaden utan att behöva ompröva gränsen mellan offentligt och privat rum.

I svensk kontext tycks det även finnas skillnader mellan stad och landsbygd när det gäller människors förutsättningar för medverkan.

Samhällets stödformer

En annan fråga som hänger samman med delandets innehåll och organisation är de möjligheter som samhället erbjuder eller påbjuder. Även om underlaget för denna studie

”Jag tycker ibland att det är tråkigt, det finns så mycket planer och ambitioner så att utrymmet för mig som medborgare blir väldigt litet [i staden]. Det är en av de grejer jag tycker är roligt med landsbygdsutveckling – att det finns mycket luft och utrymme för det egna och gemensamma engagemanget, man kan sätta avtryck. Och hur skulle man kunna få det i stadsmiljö? I städer blir man automatiskt mer passiv. Utifrån det perspektivet är landsbygdsprojekten mycket mer intressanta. De visar människors faktiska kraft. Själva skalan för arbetet är på landet mer naturlig, avgränsningarna uppenbara, den måste man tydligt skapa sig i staden.”

— Intervju Röstånga

är begränsat finns det tecken på att samhällets beredskap att delegera ansvar till civilsamhälle och medborgare kan inspirera och vara en förutsättning för delat ansvarstagande för verksamheter som normalt sköts av samhället. Detta är påtagligt i de tyska och nederländska exemplen där medborgare och civilsamhälle genom de organisations- och finansieringsformer som Energiewende respektive Energie VanOns erbjuder tar ansvar för lokal energiförsörjning. I de danska exemplen Hjortshøj och Munksøgård, där det handlar om välfärd och integration, baseras det delade ansvaret på ömsesidigt förtroende och tillit mellan samhälle och civilsamhälle. Beredskapen finns även i svensk kontext men intrycket är att det än så länge saknas lämpliga former.

Även olika former av ekonomiskt stöd kan underlätta innovativa lösningar för delande. Där kan de schweiziska bostadsexemplen ses som förebilder. I schweiziska städer är mark-tillgången begränsad och tomtpriserna höga. För att underlätta för kooperativa bostadsprojekt att skapa innovativa bostadsmiljöer erbjuder

lokala myndigheter byggrätter med långvariga arrenden. De ger även speciella lån med låga räntor och har sänkt kraven på start- och investeringskapital. Detta är strukturella förutsättningar som ingår i ordinarie samhällsplanering för att stimulera nytänkande. I Sverige utvecklas nya idéer för hållbar samhälls- och stadsutveckling främst genom nationella och lokala projekt och testbäddar som finansieras med statliga medel (Viable Cities, Sharing Cities med flera) och i några av intervjuerna uttrycks en önskan om en enklare och mer tillitsbaserad och kontinuerlig finansieringsform.

Organisationsform och deltagande

Även när det gäller delandets organisation och mobilisering av medborgare finns det skillnader mellan de svenska och de utländska exemplen. I de senare betonas vikten av allas medverkan och delat ansvar. Där dominerar den kooperativa organisationsformen både för övergripande och specifika verksamheter. I de flesta fall sköts verksamheterna genom ideella insatser men det finns även exempel där personer avlönas för vissa typer av ansvarstagande (BobenOp, Seiben Linden), och i några fall har anställd personal en mer bärande roll (Grunneger Power, Kalkbreite). Frivillighet är också ett genomgående drag när det gäller deltagande, men i de danska exemplen Hjortshøj och Munksøgård ställs krav på att boende från samtliga upplåtelseformer samverkar i övergripande gemensamma verksamheter.

Även i de svenska exemplen beskrivs människors engagemang och medverkan som viktig men inställningen till deras deltagande är mer pragmatisk. I Hammarby Sjöstad aktiveras den befintliga organisationsform som finns i de lokala bostadsrättsföreningarna för att involvera stadsdelens medborgare. I Röstånga betonas samarbete med det befintliga föreningslivet och att ta vara på kraften i olika former av engagemang. Samtidigt laborerar man med nya organisationsformer för deltagande och gemensamt ansvar, i Röstånga genom att kombinera möjligheter att delta ideellt med sin tid och finansiellt som aktieägare. I Hammarby Sjöstad fungerar den ekonomiska föreningen ElectriCITY som en plattform för en mängd

”Vi passar inte in i någon av de [nuvarande] mallarna. Vid flyktingkrisen och boende [för dem], då ökar samarbetsviljan. När det blir uppenbart, då kan de [kommunen] också agera utifrån det och känna att de har mandat. [...] Jag tycker att man borde skapa ett sätt för det offentliga att, utan att tappa ansiktet eller bli ifrågasatt för hur man använder offentliga pengar, hitta en samverkansform.”

— Intervju Röstånga

”Det finns en god tröghet i det demokratiska systemet och det finns en snabbhet och rörlighet i de idéburna organisationerna. Om man har en hög grad av mognad i kommunen. Att man tänker att de vill det här och det här och det är viktigt att jag får dem att driva det. Att det är ett medspelande och att man kan närma sig varandra.”

— Intervju Röstånga

”Generellt är min inställning så här, att ger man förtroende så får man det [tillbaka]. [...] Jag tror att människor klarar av mer än vad finansierarna tror. Och när du väl känner att du kan driva saker, hålla i grejer själv, ju mer människor blir aktiva desto bättre blir samhället. Om det är fler som är aktiva inom olika verksamheter så kan man följa upp det bättre än att ha kontroll. Jag tror att man kan vinna jättemycket genom att släppa på kontrollen.”

— Intervju Röstånga

aktörer, med stadsdelens klimatomställning i fokus. Logiken är liknande för den ekonomiska förening som startats ur byggherredialog för Sege Park, där gemensamma utvecklingsfrågor för stadsdelen potentiellt kan finna sitt forum.

Ett gemensamt konstaterande är betydelsen av eldsjälar, kontinuitet och möjlighet att verka över lång tid. Viktigt är också att välja en organisationsform som ger utrymme för utveckling och olika typer av verksamhetsinriktningar.

Betydelsen av digitala gränssnitt för delande och trygghet

I det allmänna samtalet om delningsekonomi har delande som möjliggörs av digitala plattformar ofta lyfts fram, där människor som är obekanta med varandra kan dela resurser. I studiens exempel har det digitala däremot en underordnad roll i så gott som samtliga fall. Det som kännetecknar exemplen är istället ett lokalt och socialt förankrat delande. Digital kommunikation används för information och koordinering, men det har en stödjande roll. I exemplen bedöms också detta mer förankrade delande som bygger på en social organisering ha större potential att bidra till trygghet lokalt.

Detta betyder däremot inte att digitala möjligheter ska avskrivas. I Hammarby Sjöstad har en digital grannskapsportal modellerats som en form av spegling och visualisering av det som finns tillgängligt i det egna kvarteret och den omgivande stadsdelen. I Sege Park har ett digitalt gränssnitt för alla boende diskuterats, för att kunna synliggöra lokala delningstjänster och möjliggöra individuella initiativ.

En potential när digitala gränssnitt utvecklas vidare är att i likhet med studiens exempel kring energi göra det i en form där ägande är gemensamt och den digitala tekniken får en lokal förankring. Principer och exempel för detta finns bland annat inom *civic tech*-rörelsen som arbetar med digitala tjänster för öppenhet och deltagande, eller inom så kallade *plattformskooperativ* där digitala verksamheter och tjänster organiseras med en demokratisk struktur. En sådan inriktning skulle gå hand i hand med den önskan om ökad kontroll som uttrycks i flera av exemplen.

”Det vi först försöker säkerställa är att det finns någon typ av intresseförening. Intresseföreningar är vana vid upphandlingar. De kan gå vidare och titta på upphandlingar av energi. Cirkulär ekonomi också. Så har vi gått in. Samla dem som är med i er förening så kommer vi och berättar om våra initiativ. Och så har det skett grejer efter det. Det måste finnas någon eldsjäl och det är ofta de här intresseföreningarna.”

— Intervju Hammarby Sjöstad 2.0

”Vissa personer är förutsättningar för att det händer olika saker. Och det har varit en viktig symbolfråga för mig, att engagemanget inte är synonymt med hur många som kommer. Utan att det är rörelsen som är viktig i en riktning, men det måste inte vara synonymt med det jag vill driva. Att man tänker att man kan göra saker på olika sätt. Så att det inte blir en hierarki kring vad som är ett fint engagemang. Utveckling av en by är allt engagemang.”

— Intervju Röstånga

Delandets potential: Möjlighet att bidra till tryggare städer och livsmiljöer?

Den allmänna beskrivningen av delnings-ekonomins fördelar innehåller förhoppningar om att den ska bidra till mer effektiv resursanvändning, minskad miljöbelastning och möjligheter till konsumtion som tidigare var för dyr eller otillgänglig. Men om målet är att öka tryggheten i våra städer och på landsbygden anser vi att värdet i delande inte primärt finns i ekonomiska utan i sociala vinster. Ett lokalt förankrat delande har också en tydlig potential som en del av den hållbara samhällsomställning som behövs, en transformering som i relation till klimatkrisen är nödvändig för trygghet på längre sikt.

Våra exempel visar på en del skillnader men också på många likheter när det gäller uppgifter för delande och vilka kvaliteter och fördelar det kan erbjuda. Vi vill sammanfatta de uppgifter och den potential som ett lokalt och socialt förankrat delande har för att bidra till trygghet, i följande punkter:

Att ge kontroll över funktioner som är viktiga i vardagen och för människors livskvalitet

Möjlighet att tillsammans med andra ha inflytande över aspekter som boende, energi, matförsörjning, mobilitet och lokal samhällsplanering är något som genomgående finns representerat i studiens exempel. Det är exempel på delande som ofta får en praktisk betydelse i det vardagliga livet, och något som kan påverka såväl den egna upplevda

livskvaliteten som anknytningen till den lokala platsen. Med ökad tillhörighet och ansvar främjas också trygghet.

Att bidra till att människor gemensamt kan påverka sin livssituation genom delaktighet och samverkan

I studiens exempel organiseras delandet i huvudsak gemensamt, med ömsesidigt ansvarstagande och en vision om att delandet av olika resurser också ska bidra till ökad social gemenskap. Organiseringen syftar även till att skapa kontinuitet i den verksamhet som initieras och en självständig ekonomisk bärkraft. Projektmedel används både i uppstartsfas och för fortsatta utvecklingsinitiativ, men verksamheten i sig är långsiktig. I flera av casen, särskilt de utländska exemplen, har en kooperativ förvaltningsform valts och detta kan sägas representera den kooperativa förnyelse inom bostadsbyggande och energiförsörjning som under de senaste decennierna har ägt rum i Europa.

De olika formerna av gemensam organisering gör att man blir en part som kan samverka med det offentliga och andra samhällsaktörer, och det får stor betydelse om samhället väljer att understödja eller villkora dessa civilsamhällesinitiativ. Att utveckla initiativ som bygger på människors delaktighet och engagemang är krävande, och flera av de utländska exemplen visar på

vikten av stödstruktur från samhällets sida som underlättar och inspirerar till att den här typen av projekt genomförs. De pekar även på hur kooperativa och allmännyttiga bostadsföretag kan vara viktiga medaktörer, och bidra till ökad integration och nya finansieringsformer.

Att ge tillgång till eller erbjuda service och tjänster som samhället inte står till tjänst med

Initiativen för delande i landsbygdsmiljö som finns representerade i studien handlar till viss del om att kompensera för service och ansvarstagande som saknas från samhällets sida. Samtidigt är delat ägande av fastigheter och mötesplatser, eller utbyggnaden av delad energi- och värmeproduktion, något som stimulerar en livskraftig (och hållbar) lokal ekonomi – och bidrar till förnyade förutsättningar för kommersiell- och samhällsrelaterad service. Det knyter an till behovet av att söka kontroll över den lokala samhällsutvecklingen, och konkretiseras i flera av exemplen genom gemensamt ägande av lokala resurser.

Att stödja en livsstil som uppmuntrar tillit och social gemenskap

Visioner om hållbart stadsbyggande och hållbara sätt att leva omsätts i levande exempel i flera av casen, särskilt tydligt menar vi i de danska semi-urbana projekten och de

schweiziska bostadsprojekten. Här är delande av rum och gemensamma verksamheter något som möjliggör en mer hållbar livsstil och en vardaglig gemenskap. Det finns en uttalad premiss där alla förväntas delta i vissa gemensamma aktiviteter och ta praktiskt ansvar, vilket skapar en ömsesidighet och fungerar tillitsskapande genom att man möts på tvären, oavsett livssituation, ålder och så vidare. Samtidigt finns utrymme att ta nya initiativ och engagera sig i arbetsgrupper utifrån det egna intresset och engagemanget.

Att bidra till lokal utveckling och omställning till ett hållbart samhälle

I studiens exempel organiseras delande utifrån den lokala platsen – en stadsdel, ett kvarter, en by eller en bygd. Initiativen fungerar ofta samtidigt som en form av utvecklingsplattform där medborgares engagemang och idéer uppmuntras och kan få utlopp. I den meningen kan sådana initiativ ses som laboratorier för hållbar utveckling där nya visioner och målsättningar formuleras, kontinuerligt prövas och utvecklas i praktiken. Delandet av kunskap är något som ses som centralt i flera av casen, men för en ökad känsla av kontroll – som kan understödja trygghet – är det praktiska agerandet också viktigt. Exemplen visar på möjligheten att genom delaktighet och praktisk handling möta olika samhällsbehov och samtidigt iscensätta förändring.

Referenser

Akbari, M., Foroudi, P., Khodayari, M., Fashami, R. Z., & Shahriari, E. (2022). *Sharing your assets: a holistic review of sharing economy*. Journal of Business Research, vol. 140, s. 604-625.

Bernardi, M., & Diamantini, D. (2018). *Shaping the sharing city: An exploratory study on Seoul and Milan*. Journal of Cleaner Production, vol. 203, s. 30-42.

Blennow, A. (2021). "Vill vi alls fortsätta bo i städer?", Sydsvenskan, 2021-12-14. <https://www.sydsvenskan.se/2021-12-14/vill-vi-all-fo-rt-satta-bo-i-stader>. Hämtad 2021-12-15.

Boverket (2010). *Plats för trygghet – Inspiration för stadsutveckling*. https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2010/plats_for_trygghet.pdf. Hämtad 2022-10-17.

Boverket (2020). *Sambanden mellan byggd miljö, teknikutveckling och hållbarhet – En introduktion till stöd för översiktlig planering*. Rapportnummer 2020:10. <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2020/sambanden-mellan-byggd-miljo-teknikutveckling-och-hallbarhet.pdf>. Hämtad 2021-09-16.

Ceccato, V., Vasquez, L., Langefors, L., Canabarro, A. P., & Petersson, R. (2019). *Trygg stadsmiljö. Teori och praktik för brottsförebyggande & trygghetsskapande åtgärder*. Stockholm: Institutionen för samhällsplanering och miljö, Kungliga Tekniska Högskolan. <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2019/trygg-stadsmiljo.pdf>. Hämtad 2022-10-17.

Curtis, S & Lehner, M (2019). *Defining the Sharing Economy for Sustainability*. Sustainability, vol. 11, nr. 3: 567.

Dalholm Hornyanszky, E & Rydberg Mitchell, B. (2019). *Förnyelse av bostadskooperativa idéer i Tyskland och Schweiz*. Arbetsrapport till Riksbyggens Jubileumsfond.

Dixson-Declève, S., Gaffney, O., Stoknes, P.E., Rockström, J., Ghosh, J. & Randers, J. (2023). *En jord för alla: ett manifest för mänsklighetens överlevnad*. Stockholm: Natur & Kultur.

Foldager, I. & Dyck-Madsen, S. (2002). *MUNKSØGÅRD. En økologisk bebyggelse ved Roskilde. Erfaringsopsamling og anbefalinger*. Köpenhamn: Det Økologiske Råd, Svendborg Tryk.

Frenken, K., & Schor, J. (2017). *Putting the sharing economy into perspective*. Environmental Innovation and Societal Transitions, vol. 23, s. 3-10.

Gullström, C., Bergman, O. & McCormick, K. (2021). "Stockholm: Developing a citizen engagement laboratory for a local climate goal and the sharing economy", i Wang, I., Ninomiya, H., Gussen, B. (red.), *Sharing Cities 2020*, s. 113-117. Singapore: Springer.

Harris, S., Mata, E., Plepys, A. & Katzeff, C. (2021). *Sharing is daring, but is it sustainable? An assessment of sharing cars, electric tools and offices in Sweden*. Resources, Conservation and Recycling, vol. 170: 105583.

Harrysson, L., Schenk, A. & Nilsson, A. (2019). *Att göra trygghet i staden Ett "samvärande" projekt mellan kommun och civilsamhälle*. FoU Helsingborg. <https://fou.helsingborg.se/wp-content/uploads/sites/40/2019/10/att-gora-trygghet-i-staden-fou-helsingborg.pdf>. Hämtad 2022-10-17.

Kloehn, E. (2001). *Aegidienhof. Neue Visionen in alten Mauern*. Lübeck: Meier+Greve.

Kunze, C. & Busch, H. (2011). *The Social Complexity of Renewable Energy Production in the Countryside*. Electronic Green Journal, nr. 31.

Martin, C. J. (2016). *The sharing economy: A pathway to sustainability or a nightmarish form of neoliberal capitalism?*. Ecological economics, vol. 121, s. 149-159.

McCormick, K. & Leire, C. (red.) (2021). *Sharing Cities Sweden: Key Findings and Amplifying Impacts*. Viable Cities Report Series, vol. 2021, nr. 8. Lunds universitet. https://portal.research.lu.se/portal/files/103493663/Synthesis_Report.pdf. Hämtad 2022-10-17.

Palm, J., Smedby, N. & McCormick, K. (2019). "The Role of Local Governments in Governing Sustainable Consumption and Sharing Cities", i Mont O. (red.), *A Research Agenda for Sustainable Consumption Governance*, vol. 1, s. 172-184. Edward Elgar Publishing. https://portal.research.lu.se/files/86655053/Palm_el_al_2019.docx.pdf. Hämtad 2022-10-17.

Raworth, K. (2018). *Donutekonomi: sju principer för en framtida ekonomi*. Göteborg: Daidalos.

RISE (2022). *Systemförändring med lokalt delad energi*. <https://www.ri.se/sv/system-forandring-med-lokalt-delad-energi>. Hämtad 2022-10-17.

Schlagwein, D., Schoder, D. & Spindeldreher, K. (2020). *Consolidated, systemic conceptualization, and definition of the "sharing economy"*. Journal of the Association for Information Science and Technology, vol. 71, nr. 7, s. 817-838.

Sjöberg, S. & Andrén, F. (2018). *Löftena om framtiden från 10 omogna tekniker*. Boverket. <https://www.boverket.se/contentassets/65b187adcec84b869e20f3b812e5039a/pm/loftena-om-framtiden-fran-10-omogna-teknologier.pdf>. Hämtad 2021-09-16.

Soeiro, S. & Dias, M. F. (2019). *Renewable energy cooperatives: a systematic review*. 16th International Conference on the European Energy Market (EEM), Ljubljana, 2019.

Statens offentliga utredningar, SOU 2017:26, *Delningsekonomi. På användarnas villkor*. Finansdepartementet.

Stevenson, F. & Petrescu, D. (2016). *Co-producing neighbourhood resilience*. Building Research & Information, vol. 44, nr. 7, s. 695-702.

Åkerman, A. (2020). *En annan landsbygd : om gestaltad livsmiljö på landsbygden*. Falkenberg: Rian designmuseum.

Casens webbplatser

Hammarby Sjöstad 2.0 - ElectriCITY Innovation
electricityinnovation.se

Zonnedorpen
zonnedorpen.nl

Grunneger Power
grunnegerpower.nl

Kalkbreite & Zollhaus
kalkbreite.net

Sege Park
malmo.se/Stadsutveckling/
Stadsutvecklingsomraden/Sege-Park.html

Röda oasen
kollektivhusetrodaoasen.com

Broen
køgekystskibet.dk/broen

Aegidienhof
aegidienhof-luebeck.de

Röstånga Tillsammans & RUAB
rostangatillsammans.se
ruab.org

BobenOp Klima- und Energiewende
bobenop.de

Sieben Linden
siebenlinden.org

Andelssamfundet i Hjortshøj
andelssamfundet.dk

Munksøgård
munksoegaard.dk

Bildförteckning

Fotografier som inte redovisas i förteckningen är författarnas eller de besökta organisationernas egna bilder.

Sidnummer	Bildkälla/fotograf
1 (framsida)	Foto: Genossenschaft Kalkbreite, fotograf Annett Landsmann, zurwollke e.V.
7	Foto: Gräsrotsakademin
9	Foto: Röda oasen
13	Foto: Gräsrotsakademin
14	Foto: Gräsrotsakademin
20	Foto: Oskar Scheller / mediabank.visitstockholm.com
22	Foto: Design for Health, CC BY 2.0
24	Foto: Oskar Scheller / mediabank.visitstockholm.com
25	Foto: Design for Health, CC BY 2.0
27	Foto: Energiecoöperatie Zonnedorpen
28	Foto: Gräsrotsakademin
35	Foto: Genossenschaft Kalkbreite, fotograf Beat Buehler
36	Foto: Genossenschaft Kalkbreite, fotograf Annett Landsmann, zurwollke e.V.
37, övre bild	Foto: Genossenschaft Kalkbreite, fotograf Georg Aemi
37, nedre bild	Foto: Genossenschaft Kalkbreite, fotograf Martina Meier
39	Foto: Malmö stad, CC BY
40-41	Bild: Röda oasen
45, båda bilder	Foto: Gräsrotsakademin
48	Foto: Röstånga Tillsammans
51	Foto: Anna Alexander Olsson CC BY 2.0
52	Foto: Laura Billings CC BY-NC 2.0
53	Foto: Röstånga Tillsammans
55, båda bilder	Foto: Gräsrotsakademin
69, båda bilder	Foto: Gräsrotsakademin

Appendix A: Intervjuer och studiebesök

2021

Oktober:

3 intervjuer (4 personer), Röstånga Tillsammans
1 intervju (2 personer), ElectriCITY / Hammarby
Sjöstad 2.0

2022

Mars: Studieresa till Danmark, Tyskland och
Nederländerna (Hjortshøj /Aarhus, BobenOp/
Hürup, Zonedorpen, Grunneger Power/
Groningen, Sieben Linden, Aegidienhof/Lübeck)

April: Studieresa till Schweiz (Zollhaus &
Kalkbreite, Zürich)

1 intervju (1 person), Genossenschaft Kalbreite
Maj: 1 intervju (2 personer), Röda oasen, Sege
Park

Juni: Studieresa till Danmark (Broen/Køge och
Munksøgård/Roskilde)

1 intervju (1 person), Munksøgård

Appendix B: Frågeguide vid intervjuer

Typ av verksamheter och organisation/
förvaltningsform

- Vilken roll har du i utvecklingen av ... (plats)?
- Vilka verksamheter finns idag (generellt)?
- Har några av dem delningsekonomi som målsättning? Vilka och på vilket sätt organiseras delandet? Vilka resurser görs tillgängliga? Sker det fysiskt eller digitalt?
- Vilka för- och nackdelar kan du se med verksamheter och resurser som delas fysiskt respektive digitalt?
- Hur har valet av verksamheter gått till? Är det verksamheter som är behovsstyrda (dvs delande som bygger på människors behov lokalt) eller samhällsstyrda (dvs bygger på samhällets målsättningar/beslut)? Finns det andra kriterier för urvalet?
- Hur har ni löst frågor som rör ansvarstagande och tillgänglighet, dvs vem som får utnyttja/använda verksamheterna?
- Vilken organisations- /förvaltningsform har ni valt för verksamheterna? Finns det för- och nackdelar med respektive förvaltningsform?
- Hur uppfattar du den sociala gemenskapen och tryggheten idag i [plats]?
- Finns det samband mellan delande och social gemenskap/trygghet? Vilka?

Medborgarnas/samhällets roll och engagemang

- Bygger människornas engagemang i verksamheterna på ekonomiska eller behovsstyrda incitament? Andra motiv?
- Är partnerskap mellan olika aktörer en förutsättning för verksamheterna? Vilka är i så fall dessa partners?
- Vilket samhällsstöd har ni fått? Finns det något samhällsstöd som ni saknat?

- Vilka för- och nackdelar kan du se med verksamheter som initieras av människor själva respektive av t ex myndigheter eller organisationer (kommun/bostadsbolag)?
- Ser tillkomstprocesserna olika ut beroende på vem som är initiativtagare? Finns det problem i samverkan mellan olika partners? Vilka?

Delande och trygghet

- Tror du att verksamheter som är lokala, dvs begränsade till ett mindre geografiskt område fungerar bättre för social gemenskap och trygghet än verksamheter som har ett större "upptagningsområde"?
- Vad skiljer stad från landsbygd när det gäller behov av delningsekonomi?
- Finns det skillnader mellan stad och landsbygd när det gäller trygg miljö? Vilka? Vad beror de på?

Vidareutveckling, framtidsvisioner

- Vilka är era målsättningar/ambitioner på kort respektive lång sikt?
- Vilken utvecklingspotential ser du för mer av delningsekonomi lokalt? Vilka idéer finns?
- Finns andra lokala initiativ som kan ringas in som delningsekonomi? Vilka? Hur ser ev. samarbete eller kontakt emellan ut?
- Har Coronapandemin skapat nya behov av delande? Vilka? Hur försöker ni möta dessa?
- Tycker du att en utveckling av partnerskap skulle främja er typ av verksamheter? Eller ska samhället skapa förutsättningar/strukturer som förenklar tillkomsten av verksamheter initierade av medborgare/ideella organisationer?

Delningsekonomi – för ökad trygghet?

Tolv europeiska exempel med social förankring och gemensamt ägande i fokus

Att bygga den lokala staden 5

Tidigare publicerat i skriftserien "Att bygga den lokala staden":

1. Björn Bjerke, Daniel Hjorth, Håkan Larsson & Carl-Johan Asplund (2007): Publikt entreprenörskap. Det marginella görs centralt.
ISBN: 978-91-976877-0-6

2. Fredrik Björk, red. (2008): SamarbetsCentrum.
Rapport om ett projekt och visioner för framtiden.
ISBN: 978-91-976877-1-3

3. Björn Bjerke & Mathias Karlsson (2011):
Samhällsentreprenör. Att inte bara vara och att agera som om.
ISBN: 978-91-976877-2-0

4. Fredrik Björk (2014): Att göra social förändring. En bok om Sofielund Agency.
ISBN: 978-91-976877-3-7

Delningsekonomi – för ökad trygghet?

Tolv europeiska exempel med social förankring och gemensamt ägande i fokus

Kan delningsekonomi bidra till en tryggare stad, och vilka former av delande finns det idag som kan medverka till detta? Det är några av de frågor som diskuteras i denna skrift. Genom att granska tolv exempel i stads- respektive landsbygdsmiljöer i Sverige, Danmark, Nederländerna, Tyskland och Schweiz, visar författarna hur delande på olika sätt kan användas för att öka trygghet och samtidigt bidra till en hållbar samhällsförändring. I de redovisade exemplen delas resurser som energi, lokaler, fastigheter, utemiljöer, stadsrum, odlingar, verksamheter och tjänster, men även kunskap och kompetens. Författarna betonar även att trygghet framför allt skapas genom att människor kan påverka sin bostads- och livsmiljö, och samverka i ett ansvarstagande civilsamhälle.

ISBN 978-91-976877-5-1